

*Пояснювальна записка
до кваліфікаційної магістерської роботи*

на тему:

***Механізми державного регулювання
формування місцевих бюджетів (на
прикладі Клеванської територіальної
громади Рівненського району Рівненської
області)***

Виконала: студентка 2 курсу, групи
МСз-21м спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми «Місцеве
самоврядування»

Романюк Ілона Вікторівна

Керівник: к.пед.н., доцентка кафедри
менеджменту та публічного врядування
Доц. Мартинюк Галина Федорівна

Рецензент: начальник фінансового
відділу Клеванської селищної ради
Патійчук Світлана Юріївна

Звіт подібності

Метадані

Назва організації		підрозділ		
National University of Water and Environmental Engineering		National University of Water and Environmental Engineering		
Заголовок				
МАГІСТЕРСЬКА 1.docx				
Автор		Науковий керівник / Експерт		
Романюк Ілона Вікторівна		Романюк Ілона Вікторівна		
Кількість слів	Кількість символів	Дата звіту	Дата редагування	ІД документу
21607	176949	12/15/2025	---	332868736

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

21607

Кількість слів

176949

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		1843
Інтервали		0
Мікропробіли		45
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		222

Джерела

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	http://docplayer.net/83114446-Navchalniy-posibnik-misceviy-byudzhet-i-finansove-zabezpechennya-ob-iednanoyi-teritorialnoyi-gromadi.html	106 0.49 %
2	https://urst.com.ua/bku/st-64	100 0.46 %
3	https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c15e15aa-18a7-43b1-833f-ed451bf18af0/content	90 0.42 %
4	http://dSPACE.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4461/1/11_18_2015-65-72.pdf	89 0.41 %

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність і роль місцевих бюджетів у системі публічних фінансів.

1.2. Нормативно-правова база формування місцевих бюджетів.

1.3. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів.

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ (НА ПРИКЛАДІ КЛЕВАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

2.1. Аналіз правового механізму державного регулювання формування місцевого бюджету Клеванської селищної територіальної громади.

2.2. Оцінка фінансових механізмів формування та структура дохідної частини місцевого бюджету Клеванської територіальної громади.

2.3. Оцінка механізмів ефективності використання видаткової частини місцевого бюджету Клеванської територіальної громади.

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Напрями підвищення результативності державного регулювання формування та використання місцевих бюджетів.

3.2. Економічне обґрунтування ефективності удосконалення державного регулювання формування місцевих бюджетів.

3.3. Організаційно-управлінські заходи щодо підвищення ефективності державного регулювання формування місцевого бюджету.

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Реформування системи місцевого самоврядування та фіскальної децентралізації в Україні визначило нові підходи до організації бюджетних процесів на місцях та суттєво розширило фінансові повноваження територіальних громад. У цих умовах особливої актуальності набуває питання ефективного функціонування механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів, оскільки саме від їх якості залежить фінансова спроможність громад, можливість реалізації місцевих програм розвитку, забезпечення соціальних послуг та загалом сталий розвиток територій.

Місцевий бюджет є інструментом реалізації місцевої політики, фінансовою основою діяльності органів місцевого самоврядування та важливим елементом системи міжбюджетних відносин. Дієві правові, організаційні та фінансові механізми регулювання процесу його формування забезпечують раціональне використання ресурсів, підвищують прозорість управлінських рішень та сприяють економічному зростанню громади. Проте сучасні виклики, зумовлені економічною нестабільністю, воєнним станом, змінами податкового законодавства та недосконалістю фінансової інфраструктури, потребують удосконалення підходів до формування місцевих бюджетів.

Актуальність дослідження посилюється також тим, що в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування несуть додаткове навантаження, пов'язане із забезпеченням життєдіяльності населення, підтримкою внутрішньо переміщених осіб та реалізацією заходів територіальної оборони. Це вимагає підвищення ефективності бюджетного планування, посилення фінансової дисципліни, оптимізації видатків і вдосконалення механізмів управління місцевими бюджетами. З огляду на це аналіз чинних механізмів державного регулювання та визначення напрямів їх модернізації є надзвичайно важливим і практично значущим.

У цьому контексті дослідження механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів на прикладі Клеванської територіальної громади є важливим як у теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки

дозволяє визначити ефективність чинних інструментів, виявити проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному аналізі механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів, а також у розробленні пропозицій щодо їх удосконалення на прикладі Клеванської територіальної громади.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі *завдання*:

1. Розкрити теоретичну сутність механізмів державного регулювання місцевих бюджетів та їх роль у фінансовій системі.
2. Проаналізувати нормативно-правове підґрунтя регулювання формування місцевих бюджетів в Україні.
3. Дослідити правовий, організаційний і фінансовий механізми формування бюджету Клеванської територіальної громади.
4. Оцінити структуру доходної та видаткової частин місцевого бюджету громади, визначити проблеми їх формування.
5. Виявити недоліки та потенційні ризики у функціонуванні чинних механізмів регулювання бюджету.
6. Розробити практичні рекомендації та напрями удосконалення механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження — процес державного регулювання формування та використання місцевих бюджетів в Україні.

Предмет дослідження — механізми, інструменти, принципи та організаційні засади формування місцевих бюджетів, а також їх практична реалізація у Клеванській територіальній громаді.

У процесі виконання роботи застосовано такі *методи дослідження*:

- загальнонаукові методи (аналіз, синтез, систематизація, індукція, дедукція) — для вивчення теоретичних аспектів місцевих бюджетів;
- економіко-статистичні методи — для аналізу фінансових показників бюджету громади;
- порівняльний аналіз — для дослідження зарубіжного досвіду;

- структурно-логічний метод — для визначення взаємозв'язків між елементами бюджетної системи;
- економічне моделювання та прогнозування — для оцінки потенційного ефекту від запропонованих заходів;
- метод експертних оцінок — для визначення найбільш ефективних напрямів удосконалення регулювання;
- графічний метод — для наочного відображення динаміки доходів і видатків.

Теоретична база дослідження ґрунтується на працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі бюджетної політики, місцевих фінансів і публічного управління.

Нормативну основу становлять Конституція України, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, законодавчі акти у сфері місцевого самоврядування, державні програми та нормативні документи, що регулюють бюджетний процес.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні теоретичного аналізу, практичного дослідження бюджету Клеванської територіальної громади та розробці обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності регулювання місцевих бюджетів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розроблених пропозицій органами місцевого самоврядування, фінансовими відділами територіальних громад та державними структурами для вдосконалення бюджетного планування, підвищення якості управління фінансовими ресурсами та посилення стійкості громад.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 110 сторінки, в тому числі основного тексту 99 сторінок. Робота містить 2 рисунки, 11 таблиць. Список використаних джерел налічує 57 позиції..

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність і роль місцевих бюджетів у системі публічних фінансів.

Для визначення ролі місцевих бюджетів у бюджетній системі України необхідно дослідити суть цього поняття. У межах економічної теорії існує кілька трактувань терміну "бюджет", а також близько п'ятдесяти його похідних значень.

Бюджетний кодекс України у цьому контексті відрізняється від положень Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», адже чітко розмежовує терміни «місцевий бюджет» та «бюджет місцевого самоврядування».

Згідно зі статтею 2 Кодексу, «бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст і їхніх об'єднань» [2], тоді як «до місцевих бюджетів належать бюджет Автономної Республіки Крим, обласні й районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування» [2].

У Конституції України використовується термін «місцеві бюджети». Зокрема, стаття 142 визначає, що матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування вважаються об'єкти рухомого і нерухомого майна, доходи місцевих бюджетів, інші фінансові ресурси, земля і природні багатства, які перебувають у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах; а також об'єкти спільної власності, що перебувають під управлінням районних і обласних рад [1].

Також, відповідно до статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [3].

Отже, згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України, до категорії місцевих бюджетів належать бюджети Автономної Республіки Крим, обласні та

районні бюджети [2]. Економічний зміст поняття «бюджет» у Бюджетному кодексі трактується як план формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання завдань і функцій, що реалізуються державними органами влади та органами влади Автономної Республіки Крим [2].

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється у створенні грошових фондів, які забезпечують фінансову підтримку діяльності міських, селищних і сільських рад. Ці кошти використовуються для фінансування, утримання та розвитку соціальної інфраструктури й місцевого господарства.

Таким чином, муніципальні бюджети є планом формування та розподілу фінансових ресурсів, необхідних для реалізації функцій і повноважень місцевого самоврядування.

Щодо трактування поняття «міцеві бюджети», то єдиної думки серед науковців немає.

На думку Василика О.Д.: «міцеві бюджети - це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування» [8]. Міцеві бюджети сприяють забезпеченню фінансової самодостатності розвитку державних територій та визначають ефективність впливу місцевих органів влади на розвиток економічного потенціалу своїх територій. За їх допомогою визначається ефективність фінансування інвестиційних проектів на місцевому рівні та ефективність функціонування місцевих органів влади.

На думку Павлюк К.В. у своїх дослідженнях стосовно формування та виконання місцевих бюджетів: «міцеві бюджети - це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, покладених на органи місцевого самоврядування» [16].

Міцевий бюджет є основним інструментом, через який місцева влада впливає на місцеву діяльність і створює умови для економічного і соціального розвитку підвідомчої території.

Кириленко О.П. дає характеристику: «міцевому бюджету у трьох аспектах. По-перше, це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади

отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів. По-друге, це план (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування. По-третє, це економічна категорія» [17].

Сунцова О.О. визначає: «місцеві бюджети як сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства» [19].

Радіонов Ю.Д. зазначає, що: «місцевий бюджет - це бюджет адміністративно-територіальних одиниць, що управляються місцевими органами влади» [18].

Сунцова О. О. надає твердження, що: «місцевим бюджетом виступає кошторис щорічних доходів і видатків місцевих органів влади, що визначається державним устроєм і відповідним адміністративним поділом» [19].

Погляди Єфремова І.І. базуються на трактуванні місцевих бюджетів як: «економічної категорії, яка виражає сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначені для соціально-економічного розвитку певних регіонів країни» [20].

Враховуючи це, слід відзначити, що місцевий бюджет є інструментом планування формування грошових фондів для фінансового забезпечення діяльності місцевих рад. Він також використовується для реалізації завдань і виконання функцій, передбачених повноваженнями місцевого самоврядування. Значення та роль місцевих бюджетів у державній економічній системі залежать від типу цієї системи, а також визначених цілей і пріоритетів суспільного розвитку.

Місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи України. Місцевими бюджетами є бюджет АРК, обласні, міські, районні, бюджети

територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад

(таблиця. 1.1).

Структура і склад місцевих бюджетів (без місцевих бюджетів
АРК та м.Севастополь)

Місцеві бюджети	Бюджети місцевого самоврядування
<ul style="list-style-type: none"> • обласні бюджети • районні бюджети	<ul style="list-style-type: none"> • бюджет міста Києва • бюджет міської територіальної громади • бюджет селищної територіальної громади • бюджет сільської територіальної громади

Місцеві бюджети є незалежними завдяки закріпленню відповідних джерел доходів, праву місцевої влади визначати напрями використання бюджетних коштів згідно з законодавством України, а також можливості відповідних місцевих рад самостійно ухвалювати рішення та затверджувати місцеві бюджети.

Економічна сутність місцевих бюджетів полягає в тому, що вони є основним фінансовим інструментом забезпечення життєдіяльності територіальних громад, джерелом формування фінансових ресурсів для реалізації їхніх функцій та соціально-економічного розвитку. Місцевий бюджет відображає економічні відносини, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу частини національного доходу між державою, місцевим самоврядуванням, суб'єктами господарювання та населенням.

З економічної точки зору місцевий бюджет виступає складною категорією, яка включає два базові аспекти:

- матеріальний — фінансові ресурси, акумульовані та використовувані громадою;

- економічні відносини, що складаються між учасниками бюджетного процесу під час формування і використання цих ресурсів.

Тобто місцевий бюджет — це не лише кошти, що надходять до громади, а насамперед система економічних зв'язків, через які забезпечується перерозподіл фінансових ресурсів у сфері місцевого господарства.

Місцевий бюджет як форма економічних відносин.

Місцевий бюджет є формою перерозподільних економічних відносин. Через нього відбувається рух вартості між:

- підприємствами та громадою (місцеві податки, збори, плата за землю, оренда майна);
- державою та громадою (субвенції, дотації, трансферти);
- домогосподарствами та громадою (ПДФО, адміністративні збори, інші платежі).

У процесі цих взаємодій формуються фінансові ресурси, які громада спрямовує на утримання соціальної інфраструктури, фінансування освітніх, соціальних, культурних, житлово-комунальних та інших послуг.

Місцеві бюджети як економічний інструмент розвитку територій

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється також у їхній ролі в розвитку територій. Вони забезпечують фінансування заходів, спрямованих на:

- модернізацію інфраструктури (дороги, мережі, комунальні системи);
- розвиток людського капіталу (освіта, культура, охорона здоров'я);
- стимулювання підприємництва;
- підтримку інновацій та інвестиційних проєктів;
- збільшення зайнятості населення.

Таким чином, місцевий бюджет є інструментом не лише забезпечення поточних потреб громади, а й формування її стратегічного економічного потенціалу.

Місцевий бюджет як фінансовий план громади

З економічної точки зору місцевий бюджет є планом формування та використання фінансових ресурсів, складеним у кількісному вираженні. Він

відображає: обсяг ресурсів, доступних громаді, можливості їх мобілізації, пріоритетні напрями фінансування, збалансованість доходів і видатків.

Функціонування місцевих бюджетів забезпечує фінансову стабільність громади та сталий розвиток місцевої економіки.

Роль місцевих бюджетів у системі перерозподілу національного доходу

Місцеві бюджети становлять другий рівень перерозподілу національного доходу після державного бюджету. Через систему місцевих податків, ПДФО, рентних платежів та інших джерел територіальні громади отримують частину створеної в державі вартості, яка спрямовується на задоволення потреб населення на місцевому рівні.

Цей перерозподіл дає змогу:

- забезпечити наближеність публічних послуг до громадян;
- врахувати місцеві особливості та потреби;
- зменшити регіональні диспропорції;
- підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Економічна сутність як основа для формування фінансової автономії

Важливою економічною характеристикою місцевих бюджетів є їх здатність забезпечувати фінансову автономію громади. Чим ширша дохідна база та стабільніші джерела надходжень, тим більше можливостей у місцевої влади для самостійного визначення пріоритетів розвитку й фінансування.

Фінансова автономія передбачає:

- можливість формувати власні доходи;
- ефективно управляти видатками;
- залучати інвестиції та гранти;
- реалізовувати довгострокові стратегії розвитку.

Економічна сутність місцевих бюджетів полягає у їхній здатності забезпечувати фінансову основу самостійності територіальних громад, виступати формою економічних відносин між різними учасниками бюджетного процесу та ефективним інструментом перерозподілу національного доходу.

На цьому тлі можна визначити основні чинники, що впливають на формування місцевих бюджетів та їхнє використання:

- соціальні чинники, до яких належать фінансові ресурси, спрямовані на освіту, охорону здоров'я, культурно-соціальну діяльність і соціальний захист населення. Сюди також включено розмір суспільного фонду споживання, величину заробітної плати для різних категорій працівників, вартість споживчого кошика, обсяги державної і комерційної торгівлі, а також мережу освітніх закладів різних рівнів — від дошкільних установ до професійно-технічних училищ та вузів;
- економічні чинники, які враховують макроекономічні процеси у сфері суспільного виробництва. Серед них: валовий внутрішній продукт, темпи економічного зростання або зниження виробництва, рівень інфляції та показник безробіття;
- політичні чинники, пов'язані з підтриманням внутрішнього правопорядку та управлінням регіоном.

У цьому контексті головною метою місцевих бюджетів є забезпечення стабільного функціонування та фінансування соціально-економічних процесів, а також сприяння розвитку територій в умовах трансформації економіки України.

У сучасних умовах, коли економічна конкуренція перетворюється на визначальний чинник розвитку регіонів і держави в цілому, питання фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій набувають особливої важливості.

У сучасних умовах місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку регіонів, а також місцевих органів влади. Аналіз проблем формування таких бюджетів та пошук шляхів удосконалення фінансового менеджменту в регіональному контексті дозволяють визначити найважливіші аспекти та інструменти, які сприяють зміцненню фінансової незалежності та конкурентоспроможності територій.

Для України завдання зміцнення фінансової автономії регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності зводиться до двох основних чинників. Першим є реформа децентралізації, що значно розширила повноваження органів місцевого самоврядування у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Другим чинником виступають надзвичайні умови, викликані війною, що була розв'язана сусідньою державою-агресором. Децентралізаційна реформа вплинула на переосмислення механізмів співпраці між центральною та місцевою владою у фінансовому управлінні. Основу для побудови ефективної регіональної фінансової політики становить підсилення фінансової самостійності громад та їх здатності до сталого розвитку. Важливим завданням державної політики в цьому напрямку є гарантування єдиних стандартів якості життя для населення в усіх регіонах, а також вирівнювання рівня економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Варто підкреслити, що кожен регіон має власну специфіку й індивідуальні цілі розвитку. Для досягнення максимальної ефективності необхідно гармонізувати державні пріоритети з регіональними потребами. Особливої значущості в цьому процесі набуває чітке визначення пріоритетів у розподілі ресурсів і їх концентрація на тих видах діяльності та сферах, які здатні забезпечити найвищу результативність у найкоротші строки. Це, у свою чергу, сприяє не лише покращенню окремих сфер, а й позитивно впливає на розвиток суміжних територій.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки визначає ключовими пріоритетами нової регіональної політики прискорення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Це планується досягти завдяки ефективному використанню внутрішнього потенціалу, створенню нових робочих місць, покращенню зайнятості населення та формуванню умов для повернення трудових мігрантів на батьківщину.

Посилення конкурентоспроможності територій є одним із трьох основних стратегічних завдань регіональної фінансової політики, спрямованої на досягнення цих амбітних цілей.

Конкурентоспроможність регіонів залежить від їхньої здатності залучати інвестиції, розвивати економічний потенціал і забезпечувати конкурентну позицію на ринку ресурсів та робочої сили. Рівень такої конкурентоспроможності значною мірою визначається впливом низки факторів, серед яких можна виділити розвиток інфраструктури, сприятливе бізнес-середовище, якість освіти та професійної підготовки населення, доступ до інноваційних ринків та інші аспекти, що впливають на ефективність і стабільність розвитку територій.

Фінансова незалежність регіону передбачає його здатність самостійно розвиватися та покривати власні фінансові потреби без суттєвої залежності від державного бюджету. На практиці це реалізується через активну роботу органів місцевого самоврядування зі залучення фінансових ресурсів, їх ефективного розподілу, а також чіткого планування доходів і видатків задля досягнення стратегічних цілей розвитку територій. У цьому контексті важливу роль відіграє оптимізація структури дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів відповідно до визначених напрямків бюджетної політики. Децентралізація фінансових ресурсів стає стимулом для місцевих органів влади ефективніше використовувати власні надходження, визначати пріоритетні напрямки витрат і сприяти гармонійному розвитку територій.

Ефективне функціонування системи місцевого самоврядування безпосередньо залежить від рівня фінансового забезпечення, їх самостійності та здатності до самодостатності. Усе це можливе за умови раціонального впровадження та функціонування системи децентралізації фінансових ресурсів, яка відкриває можливості для більш цілеспрямованого й автономного управління місцевими бюджетами.

Заходи регіональної фіскальної політики впроваджуються органами місцевого самоврядування в рамках їхніх повноважень через встановлення

податкових ставок і надання пільг за місцевими податками та зборами. Ці дії можна розглядати як інструменти регулювання або стимулювання. Водночас ключову роль у формуванні регіональних і територіальних бюджетних пріоритетів відіграє розробка методики, яка забезпечує баланс між доходною та видатковою частинами місцевих бюджетів.

Політика розвитку регіону має бути спрямована на такі пріоритети:

- продовження реформ у політико-адміністративній сфері;
- підвищення прозорості й підзвітності місцевих органів влади;
- удосконалення та гармонізацію законодавчої бази;
- зміцнення кадрового потенціалу місцевого самоврядування;
- підвищення ефективності управління комунальною власністю;
- стимулювання фінансово-бюджетної децентралізації;
- розширення партнерства між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством;
- розвиток муніципальної служби; - активізацію соціальної мобілізації в регіональних громадах.

Ці заходи спонукають органи місцевого самоврядування активно працювати над розв'язанням локальних проблем. Однак вони також створюють ризик звуження бюджетних можливостей для об'єднаних громад, які не готові брати на себе такий самий рівень зобов'язань, як успішні муніципалітети, спрямований на власний розвиток та підтримку місцевого бізнесу. У зв'язку з цим роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні регіонального розвитку залишається ключовою, оскільки саме вони визначають рівень самостійності та конкурентоспроможності регіонів країни.

В умовах сучасного економічного розвитку та реформ, пов'язаних із процесом децентралізації, пошук ефективних фінансових інструментів для наповнення дохідної частини місцевих бюджетів стає вкрай актуальним. Це зумовлено потребою забезпечення фінансової автономії територій, їх здатності до самозабезпечення, розвитку та задоволення потреб мешканців.

1.2. Нормативно-правова база формування місцевих бюджетів.

Правове регулювання управління фінансовими ресурсами територіальних громад базується головним чином на чинній нормативно-правовій базі. На відміну від загальнодержавного рівня, де центральні органи влади здійснюють управління державними фінансами і мають повноваження щодо ухвалення відповідних нормативних документів, органи місцевого самоврядування реалізують свої управлінські функції у фінансовій сфері в межах правового поля, яке формується як самими громадами, так і центральними органами влади. Таким чином, управління фінансами територіальних громад здійснюється з урахуванням нормативно-правових актів, затверджених державними органами, а також на основі локальних нормативних документів, прийнятих самими органами місцевого самоврядування.

Серед основних нормативно-правових актів, що визначають правове забезпечення фінансів громад, можна виокремити Конституцію України, Бюджетний і Податковий кодекси України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», щорічні закони про Державний бюджет. Значну роль у формуванні правового середовища також відіграють підзаконні акти, прийняті Кабінетом Міністрів України та іншими центральними органами виконавчої влади.

Прийнята 28 червня 1996 року Конституція України закріпила положення про існування й гарантії місцевого самоврядування. Основний закон держави регулює ключові аспекти фінансового забезпечення цього інституту. Зокрема, стаття 142 визначає, що матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи з місцевих бюджетів, інші фонди, земля, природні ресурси, що належать територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах. Сюди ж віднесено об'єкти спільної власності, які перебувають в управлінні відповідних районних і обласних рад [1].

Конституція України надає територіальним громадам право об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності та кошти бюджетів для реалізації спільних проектів або фінансування (утримання) комунальних

підприємств, організацій і установ [1]. Важливим є закріплення у Конституції положення про те, що держава забезпечує фінансову підтримку органів місцевого самоврядування та бере участь у формуванні їхніх доходів. Також передбачено, що державна влада компенсує витрати місцевих органів, які виникли внаслідок її рішень.

Згідно зі статтею 143 Конституції України, закони можуть делегувати органам місцевого самоврядування окремі повноваження виконавчої влади. Державне фінансування таких повноважень здійснюється повністю за кошти Державного бюджету або через передачу частини загальнодержавних податків до місцевих бюджетів у порядку, визначеному законодавством. Крім того, органам місцевого самоврядування передаються відповідні об'єкти державної власності [1].

У 2015 році в Україні розпочалася конституційна реформа, яка передбачає децентралізацію влади. Суттєві зміни торкнулися й сфери місцевих фінансів. Ключовим положенням реформи стало припинення залучення місцевих державних адміністрацій до управління місцевими фінансами. Згідно з реформою, виконавчі органи місцевого самоврядування громад отримують відповідні повноваження на рівні районів та регіонів, включаючи Автономну Республіку Крим та області. Принципове значення має впровадження громади як базового елементу системи адміністративно-територіального устрою України та її визнання первинною одиницею цього устрою.

У межах реформи було запропоновано зміни до статті 142 Конституції України, спрямовані на розширення фінансових прав місцевого самоврядування. Передбачено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси та інші об'єкти комунальної власності громади, а також надходження від місцевих податків, зборів і частини загальнодержавних податків. Об'єкти спільної власності територіальних громад перебувають під управлінням районної чи обласної ради й фінансуються за рахунок відповідних бюджетів [1].

Згідно із запропонованими змінами, держава зобов'язується забезпечувати відповідність між обсягом фінансових ресурсів та покладеними на органи місцевого самоврядування повноваженнями. Будь-які зміни у компетенції цих органів супроводжуються розподілом додаткових фінансових ресурсів. Також передбачено компенсацію державою витрат органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень державної влади.

У системі нормативно-правових актів ключову роль у регулюванні управління фінансами територіальних громад відіграє Бюджетний кодекс України. Цей документ визначає засади функціонування бюджетної системи, порядок управління державним дефіцитом і профіцитом, регулювання місцевого боргу, організацію бюджетного процесу та розмежування повноважень його учасників.

Бюджетний кодекс України (БКУ) є головним системоутворюючим документом фінансової сфери, який регламентує структуру бюджетної системи, порядок її функціонування, правила міжбюджетних відносин та механізми формування доходів і видатків місцевих бюджетів [2].

Він визначає:

- принципи бюджетної системи (єдність, збалансованість, субсидіарність, публічність);
- склад доходів і видатків місцевих бюджетів;
- особливості застосування програмно-цільового методу (ПЦМ) на місцевому рівні;
- порядок надання міжбюджетних трансфертів;
- вимоги до бюджетного планування та звітності.

Завдяки внесеним у 2015–2020 роках змінам БКУ став основним інструментом упровадження фінансової децентралізації, збільшивши частку власних доходів громад, зокрема через зарахування частини ПДФО, єдиного податку та плати за землю до місцевих бюджетів [4].

Також Кодекс визначає особливий порядок формування бюджетів територіальних громад у період воєнного стану, що передбачає спрощення процедур, посилення контролю та спеціальні підходи до відбору видатків [2].

Третій розділ Бюджетного кодексу України присвячений місцевим бюджетам. У ньому детально визначено структуру доходів і видатків місцевих бюджетів, а також правила складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів. Четвертий розділ присвячений міжбюджетним відносинам: у ньому описано загальні принципи, розмежування видатків між бюджетами, фінансові нормативи забезпеченості та порядок міжбюджетних трансфертів [2].

У Податковому кодексі України чітко визначено правовідносини щодо сплати обов'язкових платежів до місцевих бюджетів, а також взаємодію учасників цього процесу. Особливу увагу в регулюванні фінансового управління територіальних громад варто приділити статті 10 «Місцеві податки», де представлено перелік місцевих податків і зборів і визначено повноваження місцевих рад у їх встановленні [55].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» деталізує основні положення Конституції, що стосуються місцевого самоврядування. У ньому визначено організаційні аспекти функціонування інституту місцевого самоврядування, окреслено повноваження рад, їх голів, виконавчих органів та встановлено організаційно-правову, матеріальну і фінансову базу місцевого самоврядування. Окремим розділом цього закону визначається матеріальна й фінансова база місцевого самоврядування, ключовими елементами якої є об'єкти комунальної власності та місцеві бюджети. Вказано, що територіальні громади сіл, селищ, міст і районів у містах мають право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, природні ресурси, підприємства, установи, організації (включаючи банки, страхові товариства та пенсійні фонди), житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, науки та інше майно, а також кошти від його відчуження [3].

Стаття 61 цього закону встановлює, що органи місцевого самоврядування самостійно розробляють, затверджують і виконують свої бюджети відповідно

до чинного законодавства. При цьому втручання державних органів у цей процес заборонено. Водночас держава зобов'язується надавати фінансову підтримку органам місцевого самоврядування, брати участь у формуванні їх доходів та здійснювати контроль за законним та ефективним використанням коштів. Також держава гарантує забезпечення доходної бази місцевих бюджетів, достатньої для задоволення мінімальних соціальних потреб населення [3].

У ситуаціях, коли доходи від закріплених загальнодержавних податків і зборів перевищують мінімально необхідний рівень для місцевого бюджету, держава має право вилучати частину цього надлишку у визначеному порядку. Законом також передбачено обчислення мінімальних розмірів місцевих бюджетів на основі бюджетних нормативів на одного жителя. Ці нормативи мають враховувати економічне, соціальне, природно-екологічне становище територій та відповідати мінімальним соціальним стандартам.

Одним із ключових принципів функціонування місцевих бюджетів є їхня самостійність. Це означає невключення місцевих бюджетів до державного та інших бюджетів різного рівня. Самостійність гарантується як власними стабільними доходами, так і правом органів місцевого самоврядування самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів.

Закон закладає концептуальні підходи до формування доходів і збалансування місцевих бюджетів. Також передбачає поділ бюджету на поточний (призначений для забезпечення діяльності бюджетних установ) і бюджет розвитку (спрямований на реалізацію програм соціально-економічного розвитку територій, інвестиції та інші витрати). Такий підхід дозволяє оптимально використовувати кошти для поточних і стратегічних потреб територіальних громад.

У статті 65 закону закладено базові принципи стимулювання органів місцевого самоврядування до збільшення доходів у процесі виконання місцевих бюджетів. Зазначається, що додаткові доходи або суми перевищення доходів над видатками, утворені завдяки збільшенню надходжень чи економії у

видатках, не можуть бути вилучені. Вони спрямовуються відповідно до рішень місцевих рад, за винятком випадків, передбачених законодавством [3].

Місцеві бюджети повинні забезпечувати органам місцевого самоврядування можливість виконувати покладені на них законом обов'язки і надавати послуги громадянам на рівні, не нижчому за мінімальні соціальні стандарти. У разі браку власних ресурсів держава зобов'язується забезпечити баланс місцевих бюджетів шляхом надання дотацій, субвенцій чи субсидій.

Особливої уваги заслуговують положення статті 67, які регламентують фінансування витрат, пов'язаних із виконанням органами місцевого самоврядування функцій центральної виконавчої влади. Держава бере на себе відповідальність за повне фінансування таких витрат, а необхідні кошти визначаються щороку в Законі України про Державний бюджет. Рішення державних органів, які спричиняють додаткові витрати для органів місцевого самоврядування, мають супроводжуватися передачею відповідних фінансових ресурсів. Якщо такі витрати виникають без забезпечення фінансування, держава компенсує їх у повному обсязі.

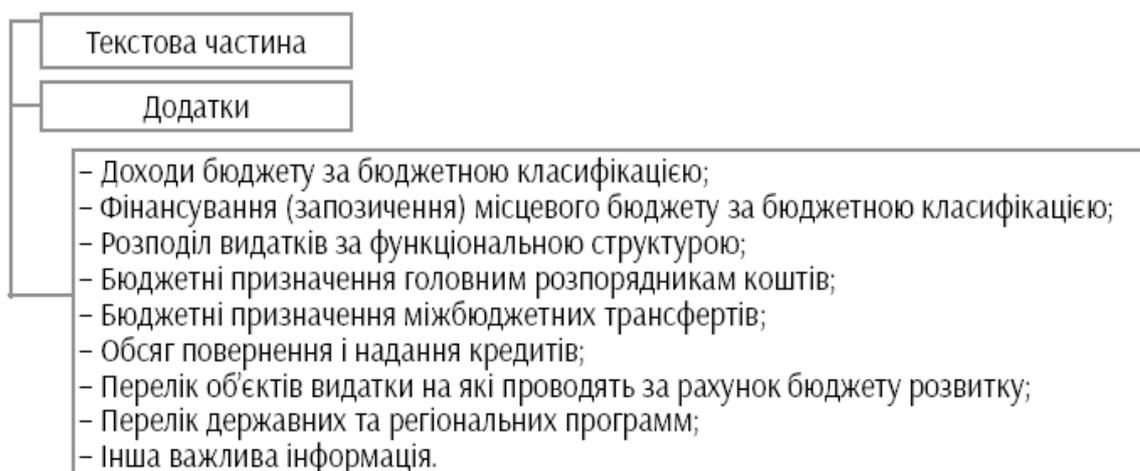
Серед нормативних актів, регулюючих виконання місцевих бюджетів, ключову роль відіграють документи Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби. Одним із таких документів є постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228, що затверджує порядок складання, розгляду, затвердження та вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ. У цьому акті підкреслюється значущість кошторисів доходів і видатків для виконання місцевих бюджетів [5].

На управління фінансами територіальних громад суттєво впливає Порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затверджений наказом Державного казначейства України [6].

Однак дотримання формальних вимог законодавства щодо формування та використання місцевих бюджетів, а також управління комунальною власністю не гарантує ефективності цього процесу чи забезпечення соціальної

справедливості. Це спричинено як недосконалістю чинного законодавства, так і неможливістю врахувати всі аспекти управління суспільними ресурсами в нормативних актах. До того ж швидкі зміни в державі та різноманітність соціальних пріоритетів у регіонах ускладнюють адаптацію законодавства. Таким чином, залишається багато неврегульованих питань у сфері місцевих фінансів. У цій ситуації важливою є роль нормотворчості органів місцевого самоврядування, яка дозволяє враховувати регіональні особливості соціально-економічного розвитку та швидко реагувати на актуальні потреби громад.

Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері управління фінансами територіальних громад реалізуються переважно через ухвалення рішень про затвердження місцевих бюджетів. Рішення про місцевий бюджет містить текстову частину і додатки (рис.1.2).

Рис.1.2 Структура рішення про місцевий бюджет

Система нормативно-правового регулювання управління фінансами територіальних громад охоплює правові акти як центральних органів державної влади, так і документи органів місцевого самоврядування. Проте, необхідно зазначити, що ця система не здатна забезпечити вирішення всіх завдань, пов'язаних із ефективним управлінням фінансами. Це зумовлено значною кількістю учасників процесу, багатогранністю управління місцевими фінансами та високою динамічністю змін економічних і соціальних відносин у країні. За таких умов якість управління фінансами територіальних громад значною мірою

залежить від того, наскільки чинні нормативно-правові акти формують стимули для суб'єктів управління приймати ефективні та справедливі рішення.

1.3. Зарубіжний досвід управління місцевими фінансами

Досвід управління місцевими фінансами у Чеській Республіці

Чеська Республіка, будучи унітарною державою, має два рівні місцевого самоврядування. Адміністративно-територіальний поділ країни включає 14 регіонів (країв) та 6258 муніципалітетів (общин). У Чехії відсутній єдиний кодекс або спеціальний законодавчий акт про державні фінанси. Усі аспекти, пов'язані зі складанням і виконанням місцевих бюджетів, регулюються низкою окремих законів. Також спеціалізоване законодавство окремими актами визначає правила управління територіальними фінансовими органами, здійснення фінансового контролю, аудиту та формування доходів місцевих бюджетів [9].

На рівні органів місцевого самоврядування бюджетні питання курують представницькі та виконавчі органи влади. До виконавчих структур належать органи, які виконують як власне самоврядні, так і делеговані повноваження.

Представницькі органи влади відповідають за затвердження бюджету, управління майном, розміщення депозитів і залучення кредитів. Відповідні функції та повноваження чітко прописані у законах "Про регіони (краї)" та "Про муніципалітети (общини)". Виконавчі органи беруть на себе управління регіонами чи муніципалітетами в межах власних і делегованих повноважень.

Щодо розподілу послуг на регіональному та муніципальному рівнях, у Чехії дотримуються принципу субсидіарності. Муніципалітети займаються питаннями первинної освіти, житлово-комунального господарства, місцевого розвитку, житла, міської поліції тощо. На регіональному рівні здійснюється координація питань регіонального розвитку, вищої освіти, транспортних послуг, екології й інших послуг, які муніципалітети не можуть забезпечити через обмежені ресурси або сфери компетенції [9].

Структура фінансового управління та кількість його працівників, а також їхні заробітні плати встановлюються крайовим або муніципальним комітетом

залежно від умов кожного регіону чи населеного пункту. Організаційні аспекти структури визначаються в окремому місцевому нормативно-правовому акті.

На рівні муніципалітетів кількість працівників фінансового управління та обсяг їхніх функціональних повноважень залежить від масштабу та чисельності населення відповідної адміністративної одиниці. Менші громади з меншою кількістю мешканців мають відповідно меншу кількість працівників і меншу кількість обов'язків для них [10].

Чехія є однією з європейських країн з найвищим ступенем подрібненості муніципальних структур. Середній розмір муніципалітету складає 1640 жителів. При цьому, у 60% громад чисельність населення не перевищує 500 осіб. Через обмежені фінансові ресурси та нестачу кваліфікованих управлінських кадрів багато таких муніципалітетів не можуть повною мірою виконувати делеговані повноваження. Проте муніципалітети в Чехії є незалежними самоврядними одиницями, наділеними повноваженнями, визначеними законами, прийнятими національним парламентом країни. Вони відповідають як за власні повноваження, так і за виконання функцій, переданих їм центральною владою.

Бюджетний процес на муніципальному рівні регулюється лише частково. Державне законодавство залишає достатню свободу для муніципалітетів у виборі процедур підготовки та розгляду бюджету. Єдиною вимогою є публічний доступ до проекту бюджету для обговорення громади та затвердження його радою [10].

Дослідження, проведені на рівні муніципалітетів, показують, що у 90% випадків особа, відповідальна за формування і виконання бюджету, є керівником фінансового чи аналогічного управління. Лише в менше ніж 6% муніципалітетів цей працівник самотійно розробляє проект бюджету без підтримки з боку керівників інших підрозділів. У 76% муніципалітетів інструкції для керівників департаментів включають не тільки фінальні терміни, але й інші деталі. У близько 24% громад керівники бюджетних департаментів повинні суворо дотримуватись встановлених лімітів бюджету.

Участь та процедура бюджетних слухань суттєво варіюються залежно від окремого муніципалітету. Проте, у більшості випадків до процесу залучаються комісія, мер, рада та фінансовий комітет.

Законодавчі вимоги зобов'язують муніципалітети розробляти багаторічний бюджетний прогноз. Однак, відсутність чітких інструкцій, рекомендацій та методологічної підтримки знижує ефективність цього інструменту. Як результат, лише 77% муніципалітетів виконують цю вимогу. При цьому, бюджетний календар, який не є обов'язковим елементом, використовується лише 40% муніципалітетів. Це свідчить про те, що місцеві органи влади зацікавлені у застосуванні додаткових інструментів для покращення управлінських процесів.

На регіональному рівні в обсяг повноважень місцевого самоврядування щодо виконання фінансово-бюджетних функцій входять також завдання у сфері взаємодії з муніципалітетами. Зокрема, це включає організацію надання та розподілу субвенцій, врегулювання зборів і штрафів за недотримання бюджетної дисципліни, підготовку даних для державного бюджету, проведення методологічної роботи та контроль у сфері адміністрування місцевих податків, адміністративних зборів і податкової заборгованості, а також фінансовий контроль муніципалітетів.

Усі регіони і муніципалітети зобов'язані проходити аудит своєї діяльності відповідно до вимог Закону про аудит органів місцевого самоврядування. Цей аудит охоплює фінансово-бюджетні питання, серед яких порушення бюджетної дисципліни, помилки у бухгалтерському обліку та недоліки у дотриманні бюджетного законодавства.

Аудит може виконуватися аудиторськими фахівцями, які є працівниками Міністерства фінансів, Головного фінансового управління, податкової служби, Регіонального управління, Празької міської ради або співробітниками приватних компаній.

Контроль за виконанням місцевих бюджетів, а також податковий та митний нагляд здійснюють органи, що функціонують як територіальні підрозділи центральної влади, підпорядкованої Міністерству фінансів Чехії.

Міністерство фінансів, виступаючи як центральний орган фінансового контролю, виконує методологічне забезпечення та здійснює координацію процесу фінансового контролю в системі державного управління. Відомство щорічно подає Уряду звіт про результати фінансового контролю разом із проектом звіту про виконання державного бюджету. Паралельно цей звіт передається до Вищого ревізійного органу. Інспекційні служби повідомляють Міністерство фінансів про суттєві результати проведених перевірок протягом одного місяця після завершення відповідного фінансового контролю.

Крім того, Міністерство фінансів відповідає за розробку методичних матеріалів, концепцій та стратегій у сфері фінансового забезпечення територіальних громад. Воно готує консолідовану інформацію щодо економічного управління територіальних одиниць, здійснює моніторинг заборгованості місцевих бюджетів, контролює надання грантів із державного бюджету та регулює питання кредитної політики. Зокрема, міністерство надає попередню згоду на випуск муніципальних облігацій і розглядає аспекти, пов'язані з податковими процедурами та порушеннями бюджетної дисципліни під час адміністрування податків.

Досвід управління місцевими фінансами в Естонській Республіці (далі – Естонія)

В Естонії діє однорівнева система місцевого самоврядування, яка охоплює всю територію країни. Місцеве самоврядування представлено двома типами муніципалітетів: міського типу (міста) та сільського типу (волості). Усі 14 міських та 65 сільських муніципалітетів виконують функції місцевого самоврядування, очолювані мерами [12].

Органи місцевого самоврядування в Естонії об'єднують значну частину населення. Половина муніципалітетів має населення понад 2000 осіб, при цьому більшість людей проживає у великих муніципалітетах. Середня

чисельність населення одного муніципалітету станом на 2018 рік складала 6165 мешканців.

Сфера відповідальності муніципалітетів включає широкий спектр питань. Сюди належать управління дошкільними установами, початковими школами, гімназіями, бібліотеками, громадськими центрами, музеями, спортивними закладами, будинками догляду та охорони здоров'я, а також іншими установами в межах місцевої громади. До повноважень також відносять транспорт та утримання доріг. Крім цього, на муніципалітети покладено виконання загальнонаціональних завдань, передбачених законом або затверджених угодами між державною владою та місцевими радами [12].

В Естонії немає єдиного кодексу чи спеціального закону про публічні фінанси. Процеси складання, затвердження та виконання бюджету, а також бюджетний контроль регулюються низкою законів, які стосуються організації системи місцевого самоврядування, бюджетного процесу та фінансової звітності. Деякі аспекти регулюються підзаконними нормативно-правовими актами.

Важливе місце займає Закон про управління фінансами місцевого самоврядування. Цей закон визначає принципи підготовки, прийняття та виконання місцевих бюджетів, а також правила звітності. Він регламентує заходи для забезпечення фінансової дисципліни муніципалітету, розробку планів реалізації цих заходів та порядок врегулювання ризиків під час фінансових труднощів.

Як і в інших країнах, на рівні муніципалітету в Естонії функціонують представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. Представницькі органи, такі як муніципальна рада (волікогу), затверджують і коригують бюджет, визначають місцеві податки, приймають державну субвенцію, вирішують питання майна, кредитів, боргів та інші важливі справи. Виконавчі органи, зокрема місцевий уряд (валітус), займаються плануванням, розробкою і реалізацією бюджету, а також розв'язанням як місцевих питань, так і делегованих центральним урядом.

Склад і штатні посади фінансового управління визначаються та затверджуються місцевою радою. На вебсайтах муніципалітетів розміщується інформація про осіб, відповідальних за складання та виконання бюджету, їхні контактні дані, функціональні обов'язки, кваліфікаційні вимоги до посад. Раніше публікувалася інформація й про розмір заробітної плати таких осіб, але зараз ці дані доступні на спеціалізованому державному вебсайті, куди органи місцевого самоврядування подають відповідні відомості.

Кількість осіб, які займаються складанням і виконанням бюджету, різняться залежно від чисельності населення волості чи міста. В Естонії чітко прописані інструкції щодо опису штатних посад. Цей опис включає вимоги до кандидатів, категорії зарплат, підпорядкованість, порядок заміщення посадовця в разі його відсутності. Крім того, уточнюються службові обов'язки, права, відповідальність та мета кожної посади. Такий підхід може бути корисно впровадити й в Україні.

Контроль за виконанням бюджету на місцевому рівні здійснюється як внутрішньо, так і зовнішньо. Відповідно до Закону про організацію місцевого самоврядування, місцева рада утворює ревізійну комісію. Основне її завдання – перевірка й оцінка виконання бюджету. До складу комісії входять члени тієї ж ради. Окрім цього, місцева рада впроваджує систему внутрішнього контролю та забезпечує діяльність внутрішнього аудитора.

Зовнішній контроль базується на положеннях того ж закону та покладений на Державну аудиторську службу (ДАЄ). Її функції включають перевірку діяльності органів місцевого самоврядування щодо використання коштів державного бюджету. Одне з основних завдань ДАЄ – оцінка ефективності внутрішнього контролю, фінансового управління та точності фінансової звітності.

Законодавство Естонії чітко регулює питання місцевих запозичень: встановлюються обмеження відповідно до планових доходів муніципальних бюджетів і державних гарантій. Будь-які зобов'язання щодо запозичень муніципалітети мають узгоджувати з Міністерством фінансів Естонії [11]. Це

міністерство виконує не лише методичні функції в організації фінансів місцевого самоврядування, а й відіграє ключову роль у бюджетному плануванні, підготовці й контролі за виконанням бюджетів. Також воно відповідає за управління місцевими боргами, міжбюджетні трансферти та управління активами муніципалітетів.

Особливе місце в естонському законодавстві займає регулювання взаємовідносин муніципалітетів із Європейською комісією. Детально прописаний контроль за реалізацією програм Єврокомісії на місцевому рівні.

Досвід управління місцевими фінансами в Республіці Польща

У Польщі діє трирівнева система органів місцевого самоврядування, яка охоплює воєводства, повіти та гміни. Для порівняння, в Україні ці рівні можна співставити з областями, районами та територіальними громадами.

На сьогоднішній день Польща має 16 воєводств (регіонів), 380 повітів (включаючи округи та міста з особливим статусом) і 2478 гмін (територіальних громад або муніципалітетів). Кожному із цих рівнів місцевого самоврядування відповідає окремий закон, який визначає їх функції, зокрема ті, що стосуються формування та виконання бюджетів [14].

В основі законодавчої бази Польщі стосовно фінансів лежить Закон про державні фінанси, що регулює правові відносини у сфері державних і місцевих фінансів, а також діяльність цільових фондів [13]. Крім цього, існує низка спеціалізованих законів, які визначають порядок формування доходів органів місцевого самоврядування, проведення фінансового контролю та відповідальність за порушення у сфері державних фінансів. Завдяки децентралізації країни значна частина фінансово-бюджетних питань вирішується на рівні органів місцевого самоврядування через їхні ухвали. Це стосується проблематики місцевих податків та зборів, процедур складання і прийняття бюджетів тощо.

Як і в Україні, на кожному рівні місцевого самоврядування в Польщі функціонують представницькі та виконавчі органи управління. Органами представництва є місцеві ради, які обираються депутатами та ухвалюють

рішення про затвердження місцевих бюджетів. Виконавчі органи відповідають за їх реалізацію.

Основною одиницею територіального самоврядування в Польщі є гміна. Середня гміна нараховує приблизно 15 530 мешканців. Водночас сільські гміни мають у середньому близько 3 тисяч жителів, тоді як населення гмін великих міст може становити кілька сотень тисяч осіб. Гміни відповідають за фінансування видатків на утримання території, доріг, мостів, парків, водопостачання, каналізацію, вивезення сміття, енергопостачання та захист довкілля [14].

Середній рівень територіального самоврядування представлений повітами. До їхніх повноважень входить утримання закладів середньої, спеціальної та професійної освіти, медичних установ і лікарень, культурних осередків, охорона культурної спадщини тощо. Якщо провести аналогію з Україною, то польський повіт можна порівняти з українським районним бюджетом, однак зі значною відмінністю. У Польщі бюджети нижчого рівня (гмін) є автономними та не залежать від рішень щодо розподілу ресурсів на рівні повітів.

Найвищою структурною ланкою місцевого самоврядування в Польщі є воєводство, яке за статусом умовно нагадує область в Україні. Однак головним завданням воєводств є підтримка регіонального розвитку, а не контроль чи розподіл видатків між рівнями самоврядування [14].

На кожному рівні адміністративно-територіальних одиниць (АТО) функціонують представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. Вони в рамках своїх бюджетів розробляють і затверджують фінансові плани органів місцевого самоврядування (ОМС) та відповідають за внутрішній контроль, який здійснюється спеціально створеними ревізійними комісіями.

Згідно із чинним законодавством, повноваження структурного підрозділу, що відповідає за фінансове управління в межах гміни, повіту чи воєводства, визначаються їхнім статутом у межах затвердженого бюджету. Організаційна

структура такого підрозділу описується у відповідних положеннях управління кожної адміністративно-територіальної одиниці.

Кількість працівників фінансового управління ОМС залежить від чисельності населення конкретної території. Наприклад, гміна Бєсько, в якій проживає 4550 осіб, має 5 штатних працівників, відповідальних за фінанси та бюджет. У свою чергу, у гміні Добре з населенням 21000 мешканців працює 8 осіб у відділі бюджету та фінансів.

Контроль за діяльністю воєводств, повітів або гмін, а також їхніх підпорядкованих структур, здійснює рада відповідного рівня. Для цього створюється ревізійна комісія, принципи роботи якої визначаються статутом згаданої адміністративної одиниці.

Децентралізована система управління передбачає, що ОМС самостійно встановлюють розміри місцевих податків і зборів у межах максимально допустимих ставок, встановлених Міністерством фінансів [14].

Однак у Польщі існує суворий нагляд за місцевими бюджетами. Регіональні рахункові палати активно стежать за витратами, щоб запобігти можливим зловживанням. Ці палати виконують функції фінансового аудиту та контролю. Вони охоплюють усі етапи бюджетного процесу, включаючи прогнозування, планування, затвердження бюджету, його виконання та моніторинг.

Окрім контрольної функції, регіональні рахункові палати надають консультації місцевим органам самоврядування. Наприклад, вони видають висновки щодо здатності покрити кредити чи викупувати цінні папери. Також вони проводять аудит управління фінансами і державними закупівлями. Крім цього, палати займаються освітньою та інформаційною діяльністю для ОМС.

Міністерство фінансів Польщі відповідає за формування загальнодержавної фінансової політики. Воно встановлює верхні межі ставок податків і збирає частину доходів, необхідних для задоволення національних потреб. Це включає будівництво інфраструктури, надання субвенцій на

вирівнювання та розвиток освіти, фінансування системи вищої освіти тощо. Тим часом реальні потреби мешканців визначаються на місцевому рівні, де ухвалюються рішення про пріоритетні питання для сьогодення і планування майбутніх витрат.

Управління місцевими фінансами у Словацькій Республіці

Досвід управління місцевими фінансами у Словацькій Республіці (Словаччині) має досить ґрунтовну законодавчу базу, яка охоплює регулювання місцевого самоврядування. Конституція Словаччини детально визначає функції представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування, окреслює процедури нагляду за їхньою діяльністю. Хоч у країні немає окремого закону чи кодексу про державні фінанси, всі аспекти бюджетних відносин між органами місцевого самоврядування (ОМС) та державою докладно виписані в чинному законодавстві.

Адміністративна система місцевого самоврядування включає два рівні: регіон (край) та муніципалітет (община). Наразі в Словаччині діє 8 регіонів і 2930 муніципалітетів (громад). Середній муніципалітет охоплює близько 1850 жителів.

Як і в багатьох інших країнах, у Словаччині є як представницькі, так і виконавчі органи місцевої влади. На рівні регіонів діють регіональні ради, а на рівні муніципалітетів – муніципальні ради. Виконавчими органами є президент регіону та мер муніципалітету, які очолюють відповідні адміністративні структури.

Муніципальні органи влади відповідають за численні питання, найбільш наближені до потреб жителів: житло, транспорт, соціальні послуги, комунальні служби, утримання лікарень, цивільну оборону, а також розвиток вищої освіти. На регіональному рівні перебувають питання будівництва й утримання доріг, управління закладами освіти, регіонального розвитку та інші.

Функції представницьких органів зводяться до затвердження бюджету, річних звітів про його виконання, а також надання грантів, фінансової

допомоги чи скасування боргів. Виконавчі ж органи займаються складанням і виконанням бюджету, залучаючи як власні, так і делеговані повноваження.

За управління фінансово-бюджетними питаннями відповідає спеціалізоване фінансове управління, яке є частиною виконавчої влади регіонального чи муніципального рівня. Його склад і структура визначаються комітетом відповідного рівня, а розмір заробітної плати працівників затверджується мером або іншим керівником органу.

Рішення про структуру посад для складання та виконання бюджету впроваджується на основі затвердженого місцевою радою документа Організаційна структура місцевого органу влади. У цьому акті враховуються норми законодавства й положення статуту громади чи регіону.

Важливою посадою у виконавчих органах є головний контролер, обраний місцевою радою терміном на шість років. Він здійснює функції внутрішнього бюджетного аудиту, а його права та обов'язки визначені на законодавчому рівні.

Міністерство фінансів Словаччини активно співпрацює з бюджетами органів місцевого самоврядування, включаючи етапи планування, складання, затвердження та фінансового контролю. Усі дані передаються до Міністерства через спеціальну інформаційну систему в чітко визначені строки згідно із Законом про бюджетні правила органів місцевого самоврядування.

Особливу увагу Міністерство приділяє борговим зобов'язанням ОМС. Закон суворо регламентує процедуру отримання кредитів і їхнє адміністрування. У разі порушень законодавства муніципалітетом або регіоном Міністерство надає час для виправлення помилок.

Висновок до 1 розділу

У першому розділі магістерської роботи було всебічно досліджено теоретико-методологічні засади формування місцевих бюджетів, їх роль у системі публічних фінансів, нормативно-правове забезпечення та практику організації бюджетного процесу в окремих європейських країнах. Проведений аналіз дає змогу зробити низку важливих узагальнень.

Встановлено, що місцеві бюджети є ключовою складовою бюджетної системи України, оскільки вони забезпечують фінансову автономію територіальних громад, дозволяють реалізовувати власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування, створюють умови для соціально-економічного розвитку регіонів. Місцеві бюджети виконують важливі функції — регулятивну, перерозподільчу, соціальну, контрольну-аналітичну та стимулюючу. Вони виступають механізмом впливу місцевої влади на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальної сфери й місцевого господарства. Отже, ефективність управління місцевими фінансами є визначальним чинником сталого територіального розвитку.

Аналіз нормативно-правової бази засвідчив, що функціонування місцевих бюджетів в Україні ґрунтується на Конституції України, Бюджетному та Податковому кодексах, Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», щорічних законах про Державний бюджет, а також на численних підзаконних актах. Ці акти визначають правові засади формування й виконання місцевих бюджетів, розмежування доходів і видатків, принципи міжбюджетних відносин, порядок здійснення бюджетного контролю. Окреме значення має реформа децентралізації, що зумовила розширення фінансових повноважень громад, підвищення їх дохідної самостійності та запровадження принципу субсидіарності у виконанні повноважень. Водночас законодавство продовжує потребувати подальшого вдосконалення з огляду на динамічність економічних процесів, різноманітність місцевих потреб та воєнні виклики, що змінили умови бюджетного планування.

Вивчення зарубіжного досвіду показало, що країни Європейського Союзу (Чеська Республіка, Естонія, Польща, Словаччина) реалізують різні підходи до управління місцевими фінансами, проте всі вони базуються на принципах фінансової автономії, прозорості, відповідальності та ефективного бюджетного контролю. Чеська модель вирізняється високою самостійністю муніципалітетів та значним рівнем відповідальності за делеговані повноваження. Естонія

демонструє приклад ефективної однорівневої системи самоврядування з добре налагодженим фінансовим менеджментом та чітким розмежуванням повноважень. Польща та Словаччина, як члени ЄС, активно застосовують програмно-цільове бюджетування, середньострокове фінансове планування, розвинуті механізми контролю та інструменти підтримки місцевого розвитку. Спільною тенденцією є посилення ролі громади у прийнятті фінансових рішень, розвиток електронних сервісів у бюджетному процесі та підвищення прозорості використання коштів.

Узагальнюючи результати аналізу, слід зазначити, що ефективне функціонування місцевих бюджетів можливе лише за умови балансу між нормативною визначеністю, фінансовою автономією громад, дієвими механізмами міжбюджетного вирівнювання та раціональним використанням фінансових ресурсів. Україна загалом рухається в напрямі європейських стандартів управління місцевими фінансами, хоча подальший прогрес залежить від удосконалення законодавства, зміцнення інституційної спроможності громад та впровадження сучасних інструментів бюджетного менеджменту.

Таким чином, теоретико-методологічні засади формування місцевих бюджетів формують фундамент для подальшого аналізу їх дохідної та видаткової частини, оцінки ефективності бюджетного управління та пошуку напрямів його вдосконалення в наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ (НА ПРИКЛАДІ КЛЕВАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

2.1. Аналіз правового механізму державного регулювання формування місцевого бюджету Клеванської селищної територіальної громади.

Правовий механізм державного регулювання формування місцевих бюджетів є сукупністю законодавчих, нормативних і локальних правових актів, які визначають порядок, принципи, повноваження та процедури складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету територіальної громади. Саме правова база формує рамки бюджетного процесу, забезпечує його прозорість, цілісність та підзвітність, а також визначає взаємовідносини між органами державної влади та місцевого самоврядування.

Ключовим елементом правового механізму є **Конституція України**, яка закріплює принципи місцевого самоврядування, фінансову самостійність територіальних громад та гарантує їх право володіти, користуватися і розпоряджатися власними фінансовими ресурсами. На конституційному рівні визначено, що держава зобов'язана забезпечувати збалансований розвиток територій та сприяти фінансовій спроможності громад [1].

Наступним фундаментальним елементом є **Бюджетний кодекс України**, який визначає правові засади бюджетної системи, принципи формування місцевих бюджетів, порядок їх складання, виконання, звітування та контролю. Саме Бюджетний кодекс встановлює розмежування доходів і видатків між рівнями влади, регулює механізм міжбюджетних трансфертів, а також визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері бюджетного процесу. Для Клеванської територіальної громади цей документ є основою розроблення бюджетного регламенту та щорічних бюджетних рішень [2].

Важливе значення має **Податковий кодекс України**, який визначає перелік місцевих податків і зборів, правила їх адміністрування, базу оподаткування та ставки. Саме на основі положень Податкового кодексу громада встановлює місцеві податки, такі як податок на майно, єдиний податок,

туристичний збір, плату за землю, що становлять значну частину власних доходів бюджету Клеванської громади. Правильне та вчасне ухвалення рішень щодо податкової політики безпосередньо впливає на наповнення бюджету та фінансову стабільність громади [55].

Ключовим спеціальним законом є **Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»**, який визначає бюджетні повноваження Клеванської селищної ради та її виконавчих органів. Закон закріплює право громади на самостійне затвердження бюджету, визначення пріоритетів фінансування, управління комунальною власністю, встановлення місцевих податків і зборів та участь у міжбюджетних відносинах [3].

Правовий механізм формується також з урахуванням **рішень Клеванської селищної ради**, які є локальними нормативними актами та безпосередньо регулюють бюджетний процес у громаді. До таких актів належать:

- рішення про місцеві податки і збори;
- рішення про бюджет на відповідний рік;
- зміни до бюджету;
- положення про бюджетний регламент;
- програми соціально-економічного розвитку, що визначають пріоритети фінансування.

Окреме місце у системі правового механізму займають **бюджетні регламенти та внутрішні положення** виконавчих органів ради, які деталізують календарний план бюджетного процесу, визначають процедури формування бюджетних запитів, підготовки прогнозів, проведення внутрішнього фінансового контролю та громадського обговорення бюджету.

Важливою складовою є **міжбюджетні трансферти**, механізм яких юридично закріплений у Бюджетному кодексі. Для Клеванської громади це, зокрема:

- базова дотація;
- освітня та медична субвенції;

- інші цільові субвенції з державного та обласного бюджетів.

Правове врегулювання трансфертів забезпечує рівність у доступі до ресурсів, але водночас формує залежність громад від державного фінансування, що знижує їх фінансову автономію.

Важливим міжнародним документом у правовому механізмі є **Європейська хартія місцевого самоврядування**, норми якої Україна зобов'язана імплементувати. Хартія визначає принципи фінансової автономії, адекватності ресурсів, пропорційності та субсидіарності, що мають бути враховані у бюджетній політиці громади [41].

Таким чином, правовий механізм формування бюджету Клеванської територіальної громади є багаторівневим та структурованим. Його основою є національне законодавство, рішення місцевої ради, нормативні документи виконавчих органів та міжнародні стандарти. Від ефективності застосування цього механізму залежить законність, прозорість і результативність бюджетного процесу, а також здатність громади формувати стабільний і збалансований бюджет, орієнтований на потреби жителів та стратегічний розвиток території.

Бюджетний період для всіх бюджетів що складають що складають бюджетну систему України, становить 1 календарний рік становить 1 календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 кожного року і закінчується 31 грудня того ж року.

СТАДІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ(стаття 19 БКУ) в Клеванській територіальній громаді:

Складання та розгляд прогнозу місцевого бюджету і прийняття рішення щодо нього включає формування показників місцевого бюджету на середньостроковий період, які є основою для складання проекту місцевого бюджету;

Складання проекту бюджету включає здійснення розрахунків доходів, видатків та кредитування бюджету на плановий рік; підготовку проекту рішення місцевої ради про місцевий бюджет;

Розгляд проекту та прийняття рішення про бюджет Клеванської територіальної громади – включає розгляд проекту місцевого бюджету постійними комісіями місцевої ради та прийняття рішення про місцевий бюджет на пленарному засіданні місцевої ради;

Виконання бюджету , включаючи внесення змін до рішення про місцевий бюджет – включає процедури виконання бюджету за доходами, видатками, кредитуванням та внесення змін до бюджету;

Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього- включає підготовку та подання звітів до місцевої ради, їх розгляд в раді та прийняття відповідного рішення.

Протягом усього бюджетного періоду на всіх його стадіях здійснюється контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами.

Таблиця 2.1

Законодавча регламентація формування місцевих бюджетів

Нормативно-правовий документ	Зміст
<i>Ратифіковане Україною законодавство ЄС</i>	
Європейська хартія місцевого самоврядування [41]	У статті 9 визначено, що «фінансова автономія складається з двох основних елементів: по-перше, ОМС повинні мати належні власні фінансові ресурси, по-друге, вони повинні мати можливість вільно розпоряджатися цими ресурсами. Обсяг фінансових ресурсів є достатнім лише в тому випадку, якщо він є співмірним із повноваженнями ОМС».

<i>Верховна Рада України</i>	
Конституція України	Визнання ТГ первинною одиницею у системі адміністративно територіального устрою України. Закріплення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування. Забезпечення сумірності фінансових ресурсів та обсягу повноважень ОМС
Бюджетний кодекс України	Третій розділ чітко визначає склад надходжень та видатків місцевих бюджетів, а також регламентує бюджетний процес на місцевому рівні. Четвертий регламентує міжбюджетні відносини.
Податковий кодекс України	Регламентація правовідносин в частині справляння обов'язкових платежів до місцевих бюджетів
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Конкретизація основних положень Конституції в частині місцевого самоврядування. Підкреслено невтручання держави в бюджетний процес на місцевому рівні, але в той же час «держава гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб».
<i>Кабінет Міністрів України</i>	

<p>Постанова «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [39]</p>	<p>Регламентує порядок складання, розгляду, затвердження та виконання кошторисів бюджетних установ. Виокремлено роль кошторисів доходів та видатків бюджетних установ у процесі виконання місцевих бюджетів</p>
<p>Постанова «Про затвердження Порядку покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів» [40]</p>	<p>Визначає механізм покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів в частині здійснення захищених видатків загального фонду шляхом надання позик за рахунок коштів ЄКР без нарахування відсотків за користування ними.</p>
<p>Постанова «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів» [38]</p>	<p>Визначено механізм перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації до Державного бюджету, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами</p>
<p><i>Міністерство фінансів України</i></p>	
<p>Наказ «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» [37]</p>	<p>Регламентує організаційні взаємовідносини між органами ДКСУ та органами місцевого самоврядування в процесі обслуговування місцевих бюджетів за доходами та видатками, в частині місцевих запозичень</p>

	міських ТГ, а також емісії та розміщення цінних паперів міських ТГ
Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм» [36]	Регламентує здійснення оцінки ефективності бюджетних програм під час складання проектів місцевих бюджетів, в процесі виконання місцевих бюджетів

У результаті реформи адміністративно-територіального устрою в територіальних громадах створені фінансові органи. При цьому, Бюджетний кодекс України визначає поняття фінансового органу як установи, що відповідно до законодавства України здійснює функції зі складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету.

Керуючись пунктом 36 статті 2 Бюджетного кодексу України, пунктом 2 частини 2 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», підпунктом 6 пункту 1 статті 26, частиною 4 статті 54, статтею 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в Клеванській селищній територіальній громаді відповідно до рішення сесії Клеванської селищної ради від 26.11.2020 №849 створено «Відділ фінансів, економіки та інвестицій» (далі Фінансовий Відділ). Фінансовий Відділ є юридичною особою публічного права, виконавчим органом, має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки та штампи [15].

В організаційній структурі Клеванської селищної ради Фінансовий Відділ – це саме та установа, що відповідно до законодавства України здійснює

функції з складання прогнозів бюджету, складання, виконання бюджету, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами бюджету Клеванської селищної територіальної громади.

2.2. Оцінка механізмів формування та структура дохідної частини місцевого бюджету Клеванської територіальної громади.

Формування дохідної частини місцевого бюджету є ключовим чинником фінансової автономії територіальних громад та ефективного здійснення місцевого самоврядування. Для Клеванської територіальної громади (Клеванської ТГ) питання наповнення бюджету має особливе значення у зв'язку з необхідністю забезпечення сталого розвитку, підтримки соціальної сфери, реалізації інфраструктурних проєктів і забезпечення базових потреб населення в умовах воєнного стану.

Аналіз доходів дає змогу оцінити рівень фінансової спроможності громади, виявити сильні та слабкі сторони бюджетної політики та визначити напрями її удосконалення.

Обсяг фінансового ресурсу селищного бюджету Клеванської територіальної громади на 2024 сформовано відповідно до вимог положень Конституції України, норм чинного Бюджетного та Податкового кодексів України при обчисленні податків та зборів, враховуючи при цьому нормативи їх зарахування до бюджету та індексацію ставок окремих з них, інших законодавчих актів, що стосуються місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. При підготовці проєкту бюджету враховані аналітичні дані Клеванської селищної ради, підприємств, організацій та установ Клеванської територіальної громади та інші аналітичні дані.

Основними документами, які були покладені в основу формування показників бюджету на 2024 рік, є:

Бюджетний кодекс України. Він визначає загальні засади бюджетної системи, принципи формування доходів і видатків, порядок міжбюджетних

відносин, а також повноваження органів місцевого самоврядування у процесі складання, затвердження та виконання бюджету. Саме норми Бюджетного кодексу визначають перелік закріплених доходів місцевих бюджетів, порядок їх зарахування, механізм трансфертів та вимоги до бюджетного планування.

Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [57]. Цей закон встановлює прогностичні макропоказники для країни, нормативи відрахувань загальнодержавних податків до місцевих бюджетів, обсяги освітньої субвенції, базової дотації, реверсної дотації та інших міжбюджетних трансфертів. Саме обсяги, визначені у державному бюджеті, стали ключовими для розрахунку доходної частини бюджету Клеванської громади на 2024 рік.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості формування місцевих бюджетів у 2024 році». Документ деталізує порядок формування доходів та видатків в умовах воєнного стану, визначає особливий режим використання бюджетних коштів, пріоритети фінансування, а також підходи до планування ресурсів громад у період підвищеної фінансової невизначеності.

Методика визначення обсягу міжбюджетних трансфертів та коефіцієнтів вирівнювання. Вона використовується для розрахунку базової та реверсної дотації, які є вагомими складовими фінансової спроможності громад. У 2024 році методика враховує зміни в демографічній ситуації, наповнюваності податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), структури спроможності бюджетів різних територій.

Стратегія розвитку Клеванської територіальної громади до 2027 року. Оскільки бюджет є головним інструментом реалізації стратегічних цілей, при плануванні показників бюджету громади на 2024 рік враховано пріоритети, визначені у Стратегії: розвиток інфраструктури, підвищення якості публічних послуг, забезпечення безпеки та енергоефективності, стимулювання економічного розвитку громади.

Прогноз бюджету Клеванської територіальної громади на 2024–2026 роки. Це документ середньострокового бюджетного планування, який є обов'язковим до використання згідно з Бюджетним кодексом. Прогноз включає очікувану

динаміку доходів, витрат, субвенцій, а також оцінку фінансових ризиків. На його основі визначено орієнтири для формування ключових видаткових програм на 2024 рік.

Плани діяльності головних розпорядників бюджетних коштів. Саме вони визначають обсяги запланованих видатків за галузями: освіта, культура, соціальний захист, благоустрій, ЖКГ, безпека тощо. Ці плани формують потреби у фінансуванні та впливають на структуру видаткової частини бюджету.

Фінансові показники виконання бюджету за 2021–2023 роки. При формуванні бюджету на 2024 рік значну увагу приділено аналізу динаміки надходжень за попередні роки, зокрема ПДФО, єдиного податку, плати за землю, а також структурі видатків і ступеню їх збалансованості. Фактичні цифри попередніх років дозволили спрогнозувати очікувані надходження з урахуванням темпів зростання економічної активності громади.

Оцінка впливу макроекономічних чинників на місцеві фінанси у 2024 році. Під час планування враховано темпи інфляції, зміну мінімальної заробітної плати, індексацію податкової бази, воєнні ризики, можливий рівень зайнятості населення, міграційні процеси та інші фактори, що безпосередньо впливають на дохідну базу місцевих бюджетів.

При прогнозуванні дохідної частини бюджету Клеванської територіальної громади на 2024 рік було враховано такі ключові фактори та умови:

По-перше, враховано **фактичну динаміку доходів за попередні бюджетні періоди**. Аналіз надходжень за 2022–2023 роки дав можливість визначити найбільш стабільні джерела доходів та ті статті, що демонстрували суттєві коливання внаслідок економічних, демографічних або воєнних чинників. Особливу увагу приділено тенденціям по ПДФО, єдиному податку, платі за землю та акцизному податку. Саме ці джерела формують основну частину бюджету громади та визначають її фінансову спроможність.

По-друге, під час прогнозування доходів враховано **макроекономічні показники, визначені у Законі України «Про Державний бюджет України**

на 2024 рік». До них належать прогноз інфляції, очікуваний рівень номінального ВВП, середньомісячної заробітної плати та індексації податкової бази. Ці показники мають безпосередній вплив на обсяг ПДФО, який є основним джерелом наповнення бюджету Клеванської територіальної громади [56].

По-третє, враховано **зміни податкового законодавства**, які набрали чинності у 2024 році та впливають на адміністрування місцевих податків і зборів. Йдеться про уточнення ставок єдиного податку, індексацію нормативної грошової оцінки землі, а також особливості справляння плати за майно, яке перебуває на території громади. У процесі розрахунків було враховано можливе збільшення обсягів адміністрування земельного податку внаслідок актуалізації даних Державного земельного кадастру.

По-четверте, суттєвий вплив на прогноз має **структура ринку праці та міграційні процеси**, що спостерігалися в громаді впродовж останніх років. Зменшення чисельності працездатного населення, часткова релокація підприємств або зміни у видах господарської діяльності впливають на обсяг надходжень від ПДФО, єдиного податку та податку на прибуток комунальних підприємств. У прогнозі також враховано можливість повернення частини внутрішньо переміщених осіб чи працевлаштування нових працівників у сфері критичної інфраструктури.

По-п'яте, під час формування прогнозу доходів оцінювалися **потенційні ризики та можливості економічного розвитку громади**. Зокрема, проведено оцінку можливостей збільшення податкової бази за рахунок відкриття нових малих підприємств, розширення діяльності аграрного сектору, активізації будівництва чи легалізації тіньової зайнятості. Водночас враховано ризики, пов'язані з воєнним станом, нестабільністю енергопостачання, логістичними обмеженнями та зниженням інвестиційної активності.

По-шосте, при прогнозуванні доходів громади здійснено оцінку **обсягів міжбюджетних трансфертів**, передбачених державним бюджетом на 2024 рік. До уваги взято розміри освітньої субвенції, базової дотації, реверсної дотації, а

також можливі додаткові субвенції на розвиток інфраструктури, підтримку окремих галузей та виконання програм місцевого значення. На їх основі визначено частку трансфертів у загальній структурі доходів громади.

По-сьоме, було враховано **рішення Клеванської селищної ради щодо ставок місцевих податків та зборів на 2024 рік**. Саме затверджені ставки податку на майно, земельного податку, єдиного податку та туристичного збору стали базою для розрахунку очікуваних надходжень за відповідними джерелами.

По-восьме, до прогнозних розрахунків включені дані про **ефективність роботи комунальних підприємств громади**, оскільки їх прибуток може бути додатковим джерелом наповнення місцевого бюджету. Аналіз результатів діяльності КП за 2022–2023 роки дозволив сформувавши реалістичні очікування щодо можливих надходжень у 2024 році.

Таким чином, прогнозування дохідної частини бюджету Клеванської територіальної громади на 2024 рік ґрунтувалося на комплексній оцінці економічних, демографічних, правових та фінансових факторів, що забезпечило формування обґрунтованих і реалістичних бюджетних показників, необхідних для ефективного планування розвитку громади.

Відповідно до чинного законодавства доходи бюджетів охоплюють дві важливі складові: доходи загального фонду і доходи спеціального фонду бюджету. Загальний фонд акумулює кошти, які мають загальнодержавний характер і в подальшому перерозподіляються. У спеціальному фонді зосереджуються кошти бюджетних установ, у тому числі спеціальні державні цільові фонди, які не підлягають перерозподілу і використовуються за цільовим призначенням. Відповідно до норм статті 64, 69-1 Бюджетного кодексу України до доходів загального і спеціального фонду бюджетів територіальних громад, що створені згідно із законом, належать:

-60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) (як виняток з положень пункту 1 частини другої статті 29 та пункту 1 частини першої статті 64 Бюджетного кодексу України, податок на доходи фізичних осіб (крім

податку, визначеного пунктом 1-1 частини другої статті 29 Бюджетного кодексу України, та податку від оподаткування доходів у вигляді грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу), що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя), зараховується до загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад – у розмірі 64 відсотки [2].

З метою сталого проходження опалювального періоду 2024/2025 років та забезпечення своєчасних розрахунків за комунальні послуги та додаткові надходження до загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад, визначені частиною першою цієї статті, у розмірі 4 відсотків спрямовуються на проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ, інші енергоносії, які використовуються в процесі виробництва теплоенергії або іншого виду енергії, на підтримку підприємств з виробництва, транспортування, постачання теплової енергії, централізованого постачання холодної води та водовідведення):

- 37 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

- 3 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

- 5 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового

конденсату та бурштину), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів;

- 30 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування бурштину, що зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) бурштину;

- державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;

- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів;

- 13,44 відсотка акцизного податку з виробленого в Україні пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування автоматично;

- 13,44 відсотка акцизного податку з ввезеного на митну територію України пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування автоматично;

- податок на прибуток підприємств комунальної форми власності;

- місцеві податки та збори;

- єдиний податок;

- рентні платежі;

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати;

- надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради;;

- кошти від реалізації безхазяйного майна;

- концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності;

- плата за надання адміністративних послуг;

- адміністративні штрафи та штрафні санкції;

- кошти, отримані від учасників процедури закупівель у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель»;
- 80% коштів за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння;
- 25% екологічного податку;
- надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів;
- кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі 75 відсотків - до бюджетів місцевого самоврядування;
- 70 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування - 50 відсотків;
- 55 відсотків екологічного податку, у тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування - 25 відсотків;
- власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;
- субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;
- інші доходи, що підлягають зарахуванню до відповідних місцевих бюджетів» [2].

В основу розрахунків доходів селищного бюджету Клеванської селищної ради на 2024 рік покладено основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку, положення Бюджетного кодексу України, Закону України "Про Державний бюджет України на 2024 рік", вимоги Податкового кодексу України, також, враховано динаміку надходжень податків, зборів та обов'язкових платежів за січень – листопад поточного року, показники міжбюджетних трансфертів, визначені Міністерством фінансів України при формуванні Державного бюджету України на 2024 рік з врахуванням продовження дії в Україні воєнного стану.

Формування доходів селищного бюджету проведено за рахунок доходів, що визначені ст. 64, 69, 71 Бюджетного кодексу України.

У 2024 році структура власних доходів Клеванського селищного бюджету виглядає наступним чином:

Таблиця 2.2.

Структура власних доходів Клеванського селищного бюджету (загальний фонд місцевого бюджету)

Доходи	Факт	% викон.
3	7	9
Податок та збір на доходи фізичних осіб	112 532 260,19	99,60
Податок на прибуток підприємств	85 821,90	100,97
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	709 645,96	100,03
Рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення	16 170,15	100,62
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	458 588,45	112,24
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	2 841 071,33	109,96
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів	1 942 416,00	110,83
Податок на майно	9 793 225,31	108,17
Туристичний збір	36 868,30	101,35
Єдиний податок	13 180 720,17	104,38
Інші надходження	200 498,39	110,68
Плата за надання адміністративних послуг	497 503,87	104,68
Державне мито	31 581,27	102,94
Інші надходження	603 897,79	100,00
Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам	41 106 559,79	99,32
Субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим	7 256 461,26	99,81

бюджетам		
Усього (без урахування трансфертів)	142 930 269,08	100,98
Усього	191 293 290,13	100,57

Таблиця 2.3.

Структура власних доходів Клеванського селищного бюджету (спеціальний фонд місцевого бюджету)

Доходи	Факт	% викон.
3	7	9
Екологічний податок	253 658,12	108,63
Інші надходження	2 917,73	0,00
Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством	3 408 120,09	74,17
Інші джерела власних надходжень бюджетних установ	1 080 274,63	0,00
Кошти від продажу землі	435 172,00	187,45
Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам	1 715 900,00	100,00
Субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам	490 760,00	100,00
Усього (без урахування трансфертів)	5 180 142,57	102,37
Усього	7 386 802,57	101,65

Таблиця 2.4.

Структура міжбюджетних трансфертів

ККД	Доходи	Факт	% викон.
2	3	7	9
41033900	Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	39 952 100,00	100,00

41051000	Субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції	1 828 600,00	100,00
41051200	Субвенція з місцевого бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	571 600,00	100,00
41051400	Субвенція з місцевого бюджету на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти `Нова українська школа` за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	531 010,00	100,00
41051700	Субвенція з місцевого бюджету за рахунок залишку коштів субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, що утворився на початок бюджетного періоду	9 540,00	100,00
41053900	Інші субвенції з місцевого бюджету	4 193 577,06	99,68
41057700	Субвенція з місцевого бюджету на виконання окремих заходів з реалізації соціального проекту `Активні парки - локації здорової України` за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету	122 134,20	100,00
	Усього	47 208 561,26	100,00

Основними бюджетоутворюючими податками на наступний рік є **податок та збір на доходи фізичних осіб і складає 81,0 %** в загальному об'ємі власних доходів загального фонду селищного бюджету.

В загальному обсязі власних доходів загального фонду селищного бюджету складають:

єдиний податок – 10,84 податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами – 1,29 %, орендна плата з юридичних осіб – 1,18 %, земельний податок -2%, інші місцеві податки та збори 3,69 %.

Розрахунок суми податків на 2024 рік проведено і визначений в співставних умовах на базі фактичних надходжень за січень – листопад 2023 року та в умовах дії в Україні воєнного стану.

Для розрахунку ПДФО необхідно визначити контингент надходжень ПДФО у році, що передує плановому, на відповідній території та помножити на 64%. Для розрахунку планових надходжень ПДФО на відповідний рік спочатку необхідно визначитися із плановим розміром фонду заробітної плати робітників, службовців, працівників малих підприємств та галузі сільського господарства, враховуючи показники минулих років та показників, що розроблені відповідними економічними службами місцевих рад. Слід враховувати основні чинники зростання фонду оплати праці, такі як підвищення мінімальної заробітної плати, збільшення середньомісячної заробітної плати, заходи з удосконалення системи оплати праці у бюджетній сфері та поступове реформування податкової системи, що спонукатиме підприємства до легалізації певної частки своїх доходів і, відповідно, до детінізації доходів найманих працівників.

Обсяги державного мита, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів, можна оцінити за кількістю вчинених дій у громаді за попередній рік. Для визначення «акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, що зараховується до бюджету територіальних громад, можна використати дані з ДПП про перелік суб'єктів сплати податку та обсяг реалізованої підакцизної продукції» [2].

В цілому, показник доходів селищного бюджету на 2024 рік обраховано в сумі **195318,97 тис.грн.**, у тому числі:

загальний фонд – 142930,03 тис.грн.;

спеціальний фонд – 5180,14 тис.грн.

офіційні трансферти – 47208,56 тис. грн.

Відповідно до Закону України "Про Державний бюджет України на 2024 рік" передбачено міжбюджетні трансферти для бюджету Клеванської селищної територіальної громади в сумі 47208,56 тис.грн., в т.ч.:

освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам – 39952,10 тис.грн.;

субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції – 1828,60 тис.грн.;

інші субвенції з місцевого бюджету для бюджету Клеванської селищної ради на 2023 рік становлять 4520,60 тис.грн., а саме:

трансферти від бюджету Городоцької сільської територіальної громади в сумі 4520,60 тис.грн.;

Доходи загального фонду бюджету Клеванської селищної ради на 2024 рік (без офіційних трансфертів) обраховані з урахуванням вимог Бюджетного, Податкового кодексів України, з врахуванням продовження в Україні воєнного стану **в сумі 143501,43 тис.грн.**, які збільшено на 1,52 % або на 2187,48 тис.грн. порівняно з очікуваним виконанням цього року.

Загальний обсяг доходів загального фонду бюджету розрахований з наступних видів податків:

податок та збір на доходи фізичних осіб – 116360,00 тис.грн.; (слід відмітити, що норму зарахування цього виду доходу до місцевого бюджету залишено на рівні поточного року - 64 %);

рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів - 508,27 тис.грн.;

внутрішні податки на товари та послуги – 2083,2 тис.грн., з них:

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) пальне – 290,00 тис.грн.,

акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) пальне – 1200,00 тис.грн.,

акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів – 1117,00 тис.грн.

Місцеві податки – 16417,15 тис.грн. з них:

податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами – 643,0 тис.грн.;

податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості – 1850,00 тис.грн.;

земельний податок з юридичних осіб – 2860,00 тис.грн.;

орендна плата з юридичних осіб – 1700,0 тис.грн.;

земельний податок з фізичних осіб – 750,00 тис.грн.;

орендна плата з фізичних осіб – 107,35 тис.грн.;

транспортний податок з юридичних осіб -28,25 тис.грн.;

туристичний збір, сплачений фізичними особами – 30,80 тис.грн.;

єдиний податок з юридичних осіб – 6164,00 тис.грн.,

єдиний податок з фізичних осіб – 9389,00 тис.грн.;

єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 % - 37,53 тис.грн.;

плата за надання адміністративних послуг – 395,00 тис.грн.;

адміністративний збір на державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – 60,0 тис.грн.;

державне мито, що сплачуються за місцем розгляду та оформлення документів, у тому числі за оформлення документів на спадщину і дарування – 10,0 тис.грн.

Спеціальний фонд бюджету Клеванської об'єднаної територіальної громади на 2024 рік

Формування спеціального фонду бюджету Клеванської територіальної громади у 2024 році здійснювалося відповідно до положень Бюджетного кодексу України, рішень селищної ради та галузевих нормативно-правових актів, що регулюють порядок надходження коштів до цього фонду. Спеціальний фонд має цільовий характер і спрямовується на фінансування

конкретно визначених заходів, проектів та програм, що потребують окремого джерела фінансового забезпечення. Основні джерела надходжень включають такі складові:

- **Надходження від власних надходжень бюджетних установ**

До цієї групи належать кошти, які отримують бюджетні установи громади від здійснення дозволеної законодавством діяльності. Зокрема:

- плата за надання платних послуг закладами освіти, культури, спорту;
- надходження від оренди приміщень, обладнання, майна комунальних закладів;
- кошти від реалізації продукції, виконання робіт або проведення заходів бюджетними установами;
- благодійні внески, гранти та дарунки, які надходять у натуральній або грошовій формі.

У 2024 році очікуваний обсяг цих надходжень становив важливу частину спеціального фонду, оскільки вони забезпечують фінансування діяльності установ без додаткового навантаження на загальний фонд.

- **Екологічний податок**

До спеціального фонду зараховується частина екологічного податку, сплачуваного суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність на території громади. Ці кошти спрямовуються на:

- природоохоронні заходи,
- реконструкцію та модернізацію систем водовідведення,
- утилізацію відходів,
- підтримку екологічних програм.

У структурі бюджету 2024 року надходження від екологічного податку залишаються порівняно невеликими, але мають важливе значення для реалізації програм зі сталого розвитку території.

- **Цільові субвенції з державного та обласного бюджетів**

До спеціального фонду зараховуються субвенції, призначені для реалізації окремих проектів, серед яких:

- субвенції на капітальні видатки в закладах освіти;
- субвенції на розвиток інфраструктури;
- субвенції з Фонду регіонального розвитку (у разі їх передбачення);
- субвенції на фінансування програм енергоефективності, цивільного захисту, цифровізації та інших напрямів.

У 2024 році, відповідно до державної політики пріоритетного фінансування критичної інфраструктури в умовах воєнного стану, громада могла отримувати субвенції саме на ці цільові потреби.

- **Кошти від продажу земельних ділянок та майна комунальної власності**

До спеціального фонду зараховуються надходження від:

- продажу земельних ділянок або прав оренди на землю через аукціони;
- відчуження об'єктів комунальної власності;
- продажу непрофільного або неефективно використовуваного майна.

Цей вид надходжень є важливим джерелом фінансування капітальних інвестицій — реконструкції доріг, мереж, об'єктів соціальної інфраструктури.

- **Кошти бюджету розвитку**

Бюджет розвитку як складова спеціального фонду формується за рахунок:

- капітальних трансфертів;
- власних надходжень розвитку;
- залишків коштів минулих років, спрямованих на капітальні інвестиції;
- коштів від пайової участі у розвитку інфраструктури (у разі її справляння).

Доходи спеціального фонду бюджету розраховано з наступних видів податків:

Екологічний податок , який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення - 159,50 тис. грн.

Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти – 12,5 тис.грн.

Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах – 61,5 тис.грн.

Планові показники доходів по власних надходженнях бюджетних установ на 2024 рік складають 4594,75 тис.грн. Обсяг власних надходжень бюджетних установ заплановано на основі інформації наданої відділом освіти сім'ї молоді, спорту, культури та туризму Зорянської сільської за двома джерелами:

- плата за послуги, що надаються бюджетними установами, згідно з їх основною діяльністю – 4494,75 тис.грн. Джерелом надходжень цього виду доходу є батьківська плата за харчування в закладах дошкільної освіти та ЗЗСО, батьківська плата за заняття в Клеванській та Оржівській музичних школах;

- плата за оренду майна бюджетних установ, що здійснюється відповідно до Закону України `Про оренду державного та комунального майна в сумі 100,0 тис.грн. заплановано по Клеванській селищній раді, в рахунок орендної плати відповідно до наявних договорів оренди;

Ці кошти є ключовими для реалізації стратегічних цілей громади, визначених у планах соціально-економічного розвитку та Стратегії розвитку громади до 2027 року.

Підсумовуючи, спеціальний фонд бюджету Клеванської територіальної громади у 2024 році сформовано з урахуванням як власних можливостей громади, так і державної підтримки у вигляді цільових субвенцій та програм розвитку. Структура фонду спрямована на забезпечення фінансування капітальних інвестицій, модернізації інфраструктури та підтримку ефективної роботи бюджетних установ.

2.3 Оцінка механізмів ефективності використання та структура видаткової частини місцевого бюджету

Бюджет Клеванської селищної територіальної громади на 2024 рік за видатками відповідно до частини 1 статті 20 Бюджетного кодексу України сформований із застосуванням програмно-цільового методу.

При формуванні видаткової частини проекту бюджету громади на 2024 рік враховано показники Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» .

Так, проект бюджету громади сформований з урахуванням таких положень:

- визначення обсягу освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на основі нової формули, яка враховує нормативну наповнюваність класів; виходячи з розрахункової кількості педагогічних працівників, визначеної, зокрема, на підставі навчального навантаження та нормативної наповнюваності класів, а також середньої заробітної плати вчителя в умовах 2024 року;

- визначення обсягів реверсної дотації;

При розрахунку фонду оплати праці враховано розмір з 01 січня 2024 року мінімального посадового окладу працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки в сумі 3195,00 грн., з 01 квітня 2024 року 3600,00 грн. та мінімальної зарплати в сумі 7000,00 грн грн., з 01 квітня 2024 8000,00 грн.

Також в проекті бюджету враховані видатки на забезпечення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці, посадові оклади яких мають встановлюватися на рівні мінімальної заробітної плати, та збережені додаткові надбавки, матеріальні допомоги та інші виплати працівникам окремих галузей бюджетної сфери, які відповідно до внесених змін у законодавстві застосовуються у порядку та розмірах, встановлених

Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів.

У 2024 році структура видатків Клеванського селищного бюджету виглядає наступним чином:

Таблиця 2.5.

Структура видатків Клеванського селищного бюджету (загальний фонд)

Показник	План на вказаний період з урахуванням змін	Касові видатки за вказаний період	% виконання на вказаний період
Клеванська селищна рада	46230887,30	45299432,51	97,99
Державне управління	16349651,00	16178739,43	98,95
Охорона здоров`я	7482944,10	7482944,10	100,00
Соціальний захист та соціальне забезпечення	9188780,20	9028306,06	98,25
Житлово-комунальне господарство	7000512,00	6688508,43	95,54
Економічна діяльність	5575870,00	5351181,10	95,97
Інша діяльність	633130,00	569753,39	89,99
Відділ освіти, культури, туризму, молоді та спорту Клеванської селищної ради	134290859,58	133170924,11	99,17
Державне управління	2177543,60	2174815,56	99,87
Освіта	126114324,58	125070837,01	99,17
Культура і мистецтво	5623856,40	5550137,34	98,69
Фізична культура і спорт	375135,00	375134,20	100,00
Фінансовий відділ Клеванської селищної ради	6938682,79	6182562,92	89,10
Державне управління	1318613,00	1315285,75	99,75
Інша діяльність	0,00	0,00	0,00
Міжбюджетні трансферти	5620069,79	4867277,17	86,61
	187460429,67	184652919,54	98,50

Загальний обсяг видатків бюджету Клеванської об'єднаної територіальної на 2024 рік, з урахуванням міжбюджетних трансфертів по загальному фонду – **187460429,67** грн.;

Таблиця 2.6

Структура видатків Клеванського селищного бюджету (спеціальний фонд)

Показник	План на вказаний період з урахуванням змін	Касові видатки за вказаний період	% виконання на вказаний період (гр8/гр5*100)
Клеванська селищна рада	5598769,98	6321741,03	112,91
Державне управління	643000,00	698020,00	108,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,00	440944,86	0,00
Житлово-комунальне господарство	2314639,98	2659968,16	114,92
Економічна діяльність	1515000,00	1492440,88	98,51
Інша діяльність	1126130,00	1030367,13	91,50
Відділ освіти, культури, туризму, молоді та спорту Клеванської селищної ради	10958189,00	7890584,70	72,01
Освіта	8253188,00	5160824,69	62,53
Культура і мистецтво	18437,00	139418,44	756,19
Економічна діяльність	2686564,00	2590341,57	96,42
Фінансовий відділ Клеванської селищної ради	3397400,00	3185400,00	93,76
Міжбюджетні трансферти	3397400,00	3185400,00	93,76
	19954358,98	17397725,73	87,19

Обсяг видатків бюджету Клеванської об'єднаної територіальної на 2024 рік, з урахуванням міжбюджетних по спеціальному фонду – **19954358,98** грн.

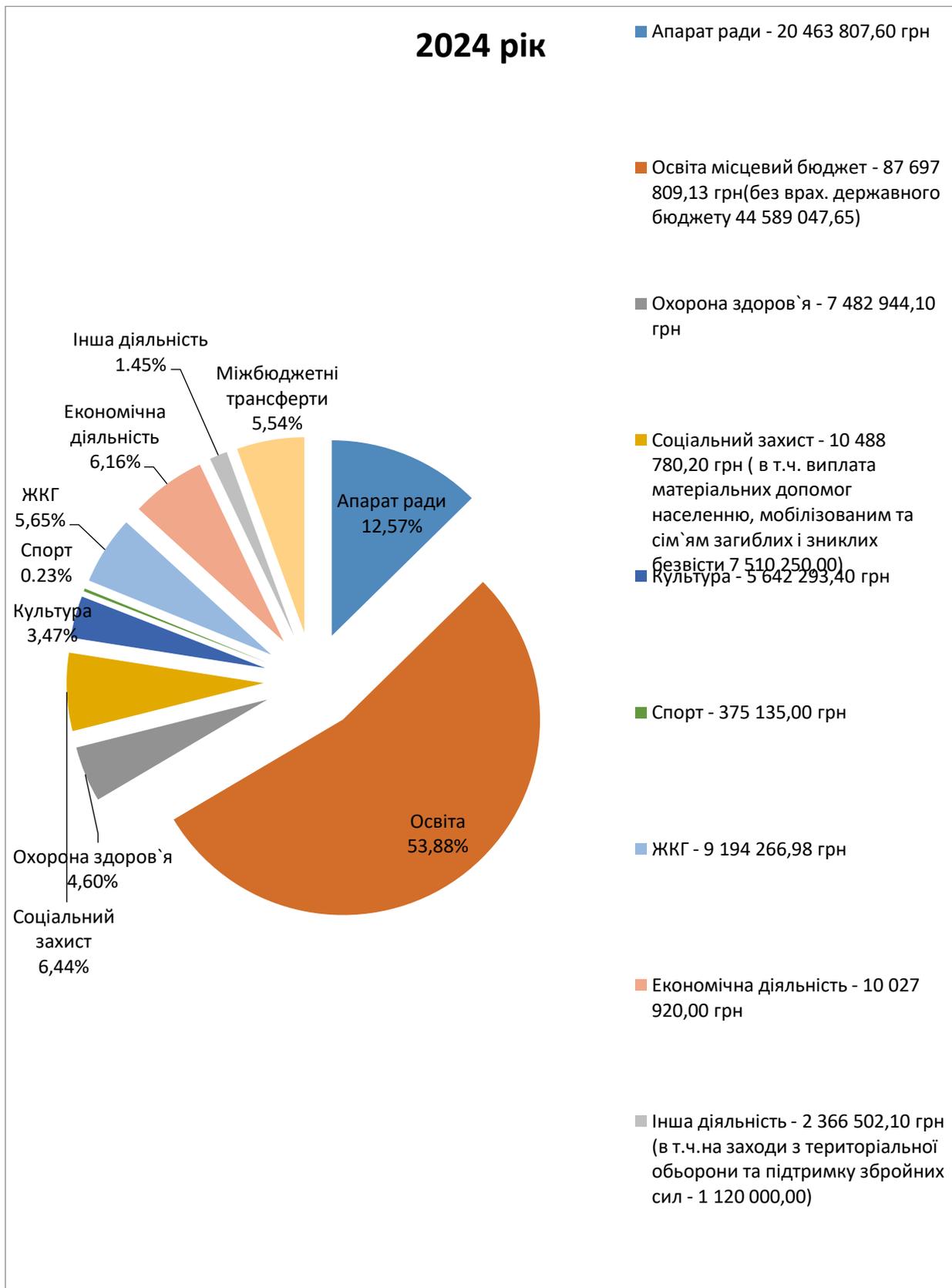

Рис. 2.7 Структура видатків Клеванського бюджету у 2024 році

Показники місцевого бюджету селищної ради на 2024 рік спрямовані на забезпечення фінансовими ресурсами заходів громади за вищезазначеними

напрямками, проведення раціонального використання бюджетних коштів, забезпечення можливості надання якісної освіти, створення належних умов для збереження і зміцнення здоров'я населення району, забезпечення належного рівня соціального обслуговування малозабезпечених верств населення, підвищення культурного рівня населення.

Загальний обсяг видатків головного розпорядника коштів місцевого бюджету – Клеванської селищної ради визначений в сумі 41340,13 тис.грн., з них 39628,83 тис.грн. по загальному фонду та 1711,4 тис.грн. по спеціальному фонду.

«Державне управління»

Видатки за КПКВКМБ 0110150 «Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад та їх виконавчих комітетів» на утримання апарату селищної ради видатки в сумі 15611,62 тис.грн.

На оплату праці з нарахуваннями 41,5 штатних одиниць ради 14362,3 тис.грн.

На оплату поточних витрат ради спрямовується 785,0 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 431,33 тис.грн., капітальні видатки не заплановані.

При плануванні видатків дотримано вимогу п.4 ст.77 Бюджетного кодексу України в частині забезпечення асигнуваннями захищених статей бюджету.

«Охорона здоров'я»

За КПКВКМБ 0112010 «Багато профільна стаціонарна медична допомога населенню» на утримання КНП «Клеванська лікарня ім. Михайла Вервеги» кошти в сумі 10394,97 тис.грн. на субсидії та поточні трансферти установам для оплати енергоносіїв, (з них 4520,6 тис. грн. інша субвенція від Городоцької сільської ради)

«Соціальний захист та соціальне забезпечення» видатки в сумі 4444,42 тис.грн., з них,

За КПКВКМБ 0113032 «Надання пільг окремим категоріям громадян з оплати послуг зв'язку 20,0 тис. грн. на субсидії та поточні трансферти підприємствам за послуги зв'язку/

За КПКВКМБ 0113035 «Компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян на залізничному транспорті» 100,0 тис. грн.. на субсидії та поточні трансферти установам на компенсаційні виплати за пільговий проїзд.

За КПКВКМБ 0113104 «Забезпечення соціальними послугами за місцем проживання громадян, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю» на утримання комунального закладу «Центр надання соціальних послуг» Клеванської селищної ради – 2262,72 тис.грн.,

За КПКВКМБ 0113112 «Заходи державної політики з питань дітей та їх соціального захисту» видатки на придбання в сумі 50,0 тис. грн.. та на інші виплати населенню в сумі 50,81 тис. грн..

За КПКВКМБ 0113140 «Оздоровлення та відпочинок дітей (крім заходів з оздоровлення дітей, що здійснюються за рахунок коштів на оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи) бюджетні асигнування закладенні в розмірі 100,00 тис. грн..

За КПКВКМБ 0113160 «Надання соціальних гарантій фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги» бюджетні асигнування на інші виплати населенню закладенні в розмірі 200,00 тис. грн..

За КПКВКМБ 0113210 «Організацію та проведення громадських робіт» бюджетні асигнування закладенні в розмірі 30,0 тис. грн..

За КПКВКМБ 0113230 «Видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану» видатки на придбання в сумі 50,0 тис. грн

За КПКВКМБ 0113242 «Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення» видатки на придбання в сумі 20,0 тис. грн., та інші виплати населенню в сумі 1120,25 тис. грн., на оплату послуг (крім комунальних) 100,0 тис.грн.

«Житлово-комунальне господарство»

За КПКВКМБ 0116013 «Забезпечення діяльності водопровідно-каналізаційного господарства» видатки в сумі 1500,0 тис.грн., на оплату послуг для забезпечення діяльності водопровідно-каналізаційного господарства.

За КПКВКМБ 0116014 «Забезпечення збору та вивезення сміття і відходів» видатки в сумі 550,0 тис.гривень.

За КПКВКМБ 0116020 «Забезпечення функціонування підприємств, установ та організацій, що виробляють, виконують та/або надають житлово-комунальні послуги» фінансова підтримка комунальних підприємств Клеванської селищної ради на 2024 рік становить 1232,0 тис.грн.. Видатки на заробітну плату та нарахування становлять 121,9 тис.грн та 6,0 тис.грн. на оплату послуг програмного забезпечення.

За КПКВКМБ 0116030 «Організація благоустрою населених пунктів» видатки в сумі 2915,0 тис.грн., з них, на оплату за вуличне освітлення 900,0 тис.грн., придбання електротоварів, піску, щебню, відсіву, придбання та встановлення смітничок, косіння трави в місцях загального користування, видалення зелених насаджень, оплата послуг автогрейдера, вишки, придбання паливно-мастильних матеріалів для обкошування кладовищ) – 2110,0 тис.грн., оплата водопостачання та водовідведення – 5 тис.грн., капітальне будівництво 550,0 тис.грн.

За КПКВКМБ 0117130 «Здійснення заходів із землеустрою» видатки на виготовлення проєктів землеустрою в сумі 495,0 тис.грн.

За КПКВКМБ 0117350 «Розроблення схем планування та забудови території (містобудівної документації)» спрямовуються кошти на дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм а саме в сумі 700,0 тис.грн.

«Транспорт та дорожнє господарство»

За КПКВКМБ 0117461 «Утримання та розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури за рахунок коштів місцевого бюджету» видатки в сумі 2400,0 тис.грн., з них, на поточний та ямковий ремонт асфальтного покриття сіл та селищ Клеванської громади, послуги з очистки та посипки доріг місцевого значення, послуги спецтехніки з утримання та експлуатації доріг, придбання гарячої асфальтної суміші та матеріалів для поточного ремонту (щебінь, пісок, відсів), придбання та встановлення дорожніх знаків.

«Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю»

За КПКВКМБ 0117640 «Заходи з енергозбереження» видатки на субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям) затверджуються видатки в сумі 100,0 тис.грн.

За КПКВКМБ 0117680 «Членські внески до асоціації органів місцевого самоврядування» видатки в сумі 26,35 тис.грн.

За КПКВКМБ 0117693 «Інші заходи, пов'язані з економічною діяльністю» видатки в сумі 100,0 тис.грн.

«Інша діяльність»

За КПКВКМБ 0118110 «Заходи із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха» на створення місцевого матеріального резерву видатки в сумі 100,0 тис.грн., на придбання предметів, матеріалів, обладнання.

за КПКВКМБ 0118240 «Заходи та роботи з територіальної оборони» з метою забезпечення організації бойової підготовки та тилового забезпечення охорони та оборони на період дії воєнного стану важливих об'єктів і комунікацій життєдіяльності громади на 2024 рік видатки в сумі 100,0 тис.грн..

за КПКВКМБ 0118340 «Природоохоронні заходи за рахунок цільових фондів» видатки в сумі 233,5 тис.грн. на оплату послуг згідно переліку природоохоронних заходів.

Загальний обсяг видатків головного розпорядника коштів місцевого бюджету – **відділу освіти, сім'ї, молоді, спорту, культури та туризму Клеванської селищної ради** визначений в сумі **134804,03 тис.грн.**,

в тому числі,

освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам 39952,1 тис.грн.

кошти місцевого бюджету 90485,08 тис.грн., в тому числі загальний фонд 90485,08 тис грн..

плата за послуги, що надаються бюджетними установами, згідно з їх основною діяльністю (власні надходження, а саме батьківська плата) – 4366,85 тис. гривень.

На утримання відділу освіти, сім'ї, молоді, спорту, культури та туризму Клеванської селищної ради за КПКВКМБ 0610160 «Керівництво і управління у відповідній сфері у містах (місті Києві), селищах, селах, територіальних громадах» видатки в сумі 2057,78 тис.грн., на оплату праці з нарахуваннями 1944,18 тис.грн., інші поточні витрати 113,6 тис.грн.

«Освіта»

На утримання Клеванського ЗДО №1, Клеванського ЗДО №2, Оржівського та Жобринського ЗДО Клеванської селищної ради за КПКВКМБ 161010 «Надання дошкільної освіти» видатки в сумі 40361,53 тис.грн., з них,

на оплату праці з нарахуваннями 31846,37 тис.грн.,

оплату комунальних послуг та енергоносіїв 2039,92 тис.грн.,

харчування 4832,0 тис.грн., (з них 2457,0 тис.грн. батьківська плата),

інші поточні витрати 1643,24 тис.грн.

За КПКВКМБ 0611021 «Надання загальної середньої освіти закладами загальної середньої освіти» (кошти місцевого бюджету), на утримання 4 закладів ЗСО Клеванської селищної ради, Клеванського ліцею№1, Клеванського ліцею№2, Оржівського та Жобринських ліцеїв видатки в сумі 30920,23 тис.грн., з них,

на оплату з нарахуваннями 19947,59 тис.грн.,

оплату комунальних послуг та енергоносіїв 3585,82 тис.грн.,
продукти харчування 4491,88 тис.грн.,(з них 1451,25 тис.грн. батьківська
плата),

інші поточні витрати 1092,94 тис.грн.

За КПКВКМБ 0611070 «Надання позашкільної освіти закладами позашкільної освіти, заходи із позашкільної освіти» на утримання «Центру дитячої та юнацької творчості» видатки в сумі 4154,41 тис.грн., з них, на оплату праці з нарахуваннями 3918,79 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 89,51 тис.грн., інші поточні витрати 146,1 тис. гривень.

За КПКВКМБ 0611080 «Надання спеціалізованої освіти мистецькими школами» на утримання Клеванської музичної школи та Оржівської музичної школи видатки в сумі 8493,71 тис.грн., з них, на оплату праці з нарахуваннями 7901,66 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 180,0 тис.грн., інші поточні витрати 260,98 тис. гривень.

За КПКВКМБ 0611151 «Забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів за рахунок коштів місцевого бюджету» на утримання Клеванського ІРЦ видатки в сумі 1407,61 тис.грн., з них, на оплату праці з нарахуваннями 1128,06 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 60,11 тис.грн., інші поточні витрати 219,44 тис.гривень.

«Культура та мистецтво»

За КПКВКМБ 0614030 «Забезпечення діяльності бібліотек» на утримання видатки в сумі 2320,52 тис.грн., в тому числі заробітна плата з нарахуваннями 2144,77 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 67,75 тис.грн., інші поточні витрати 108,00 тис.гривень

За КПКВКМБ 0614060 «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів» на утримання центру культури та дозвілля Клеванської селищної ради видатки в сумі 3097,55 тис.грн., в тому числі на оплату праці з нарахуваннями 2553,41 тис.грн., оплату комунальних послуг та енергоносіїв 338,14 тис.грн. інші поточні витрати в сумі 206,0 тис.гривень.

За КПКВКМБ 0614082 «Інші заходи в галузі культури та мистецтва» видатки на придбання в сумі 20,0 тис.грн., на оплату послуг в сумі 20,0 тис.грн. та на інші виплати населенню 20 тис.грн.

«Фізична культура та спорт»

За КПКВКМБ 0615011 «Проведення навчально-тренувальних зборів і змагань з олімпійських видів спорту» видатки в сумі 150 тис.гривень.

«Державне управління»

Відділ фінансів, економіки та інвестицій Клеванської селищної ради

На утримання відділу фінансів економіки та інвестицій Клеванської селищної ради видатки в сумі 1298,00 тис.грн., видатки порівняно з цим роком не збільшені.

Відділ фінансів економіки та інвестицій Клеванської селищної ради є головним розпорядником коштів інших субвенцій, які надаються іншим бюджетам на загальну суму 1537,83 тис.грн.:

Бюджету Рівненської міської ради на утримання Комунальної установи «Трудовий архів Рівненської міської ради» – 92,83 тис.грн.,

Бюджету Городоцької сільської ради на утримання КНП «Центр ПМСД «Медичний простір» в сумі 1345,0 тис.грн..

Бюджету Шпанівської сільської ради на оплату послуг комунальної установи «Шпанівський центр професійного розвитку педагогічних працівників» в сумі 100,0 тис.грн.

Обсяг резервного фонду бюджету Клеванської селищної ради в сумі 13650,99 тис.грн.

Проведений аналіз структури та ефективності використання видаткової частини місцевого бюджету Клеванської територіальної громади засвідчив, що бюджетні ресурси громади спрямовуються переважно на фінансування ключових сфер соціального забезпечення та підтримку функціонування публічних інституцій. Найвагомішими напрямками видатків традиційно залишаються освіта, соціальний захист, культура та житлово-комунальне

господарство. Їх частка у загальній структурі бюджету відповідає базовим вимогам державної політики та пріоритетам розвитку громади.

Разом з тим, аналіз показав, що видаткова політика громади залишається значною мірою залежною від обсягів міжбюджетних трансфертів, зокрема освітньої субвенції та базової дотації. Це зумовлює обмежену гнучкість у плануванні та реалізації місцевих програм розвитку, а також підвищує ризики недофінансування окремих напрямів у разі змін бюджетної політики держави.

У процесі дослідження встановлено, що ефективність використання бюджетних коштів у 2024 році загалом можна оцінити як достатню, однак наявні потенційні резерви для підвищення результативності. Зокрема, актуальним є удосконалення механізмів планування капітальних видатків, посилення контролю за виконанням бюджетних програм, систематичний моніторинг ефективності роботи комунальних закладів та підприємств. Потребує оптимізації структура видатків на житлово-комунальне господарство, зокрема у частині енергоефективних заходів, модернізації інфраструктури та зменшення втрат ресурсів.

Також важливим напрямом підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів є активізація залучення позабюджетного фінансування — грантів, інвестиційних проєктів, міжнародної технічної допомоги, що дозволить реалізувати стратегічні ініціативи громади без додаткового навантаження на її бюджет.

Узагальнюючи результати проведеної оцінки, можна зробити висновок, що видаткова частина бюджету Клеванської громади у 2024 році є структурно збалансованою та орієнтованою на забезпечення першочергових потреб населення. Водночас, у контексті воєнних та соціально-економічних викликів необхідним залишається підвищення ефективності планування, прозорості, контролю та стратегічності використання бюджетних коштів. Це стане запорукою стійкого розвитку громади та підвищення якості публічних послуг.

ВИСНОВОК ДО 2 РОЗДІЛУ

Аналіз сучасного стану механізмів державного регулювання формування місцевого бюджету Клеванської територіальної громади засвідчив, що бюджетна система громади функціонує на основі комплексного поєднання правових, організаційних та фінансових механізмів, визначених Конституцією України, Бюджетним і Податковим кодексами, спеціальними законами та локальними нормативними актами селищної ради. Саме правовий механізм забезпечує законність, прозорість та підконтрольність бюджетного процесу, визначаючи чіткі процедури складання, розгляду, затвердження і виконання місцевого бюджету. Водночас локальні нормативні акти — бюджетний регламент, рішення про місцеві податки і збори, програми соціально-економічного розвитку — конкретизують застосування законодавчих норм на місцевому рівні, підвищуючи ефективність управління бюджетним процесом.

Функціонування організаційного механізму в громаді забезпечує діяльність Відділу фінансів, економіки та інвестицій, який виконує ключові функції щодо прогнозування, планування, виконання та контролю за бюджетом. Його створення та діяльність відповідають вимогам Бюджетного кодексу й Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Сформована організаційна модель сприяє узгодженій роботі головних розпорядників коштів, підвищує якість бюджетного планування, передбачуваність видатків і стабільність доходів. Бюджетний процес у громаді реалізується відповідно до вимог Бюджетного кодексу та охоплює всі його стадії — від складання прогнозу до затвердження звіту про виконання бюджету, що забезпечує циклічність, керованість та контрольованість фінансової діяльності громади.

Фінансовий механізм формування доходів Клеванської ТГ у 2024 році демонструє збалансованість та високу залежність від основних бюджетоутворюючих джерел, насамперед податку на доходи фізичних осіб, частка якого становить понад 80 % власних надходжень загального фонду. Водночас значущу роль відіграють місцеві податки і збори, рентні платежі, акцизний податок та адміністративні надходження. Аналіз динаміки доходів свідчить, що громада має сталу податкову базу, яка формується за рахунок

діяльності промислових, торговельних та сервісних підприємств. Під час прогнозування надходжень на 2024 рік враховано макроекономічні показники, зміни податкового законодавства, особливості воєнного стану та оцінку фінансово-економічних ризиків, що загалом забезпечило реалістичність та обґрунтованість затверджених показників.

Спеціальний фонд бюджету, сформований за рахунок екологічного податку, власних надходжень бюджетних установ, субвенцій та коштів бюджету розвитку, має цільовий характер і забезпечує фінансування важливих капітальних проєктів, модернізації інфраструктури, підвищення енергоефективності та реалізації соціальних програм. Його структура свідчить про прагнення громади до розвитку інвестиційної активності та збільшення власного ресурсного потенціалу.

Видаткова частина бюджету Клеванської ТГ на 2024 рік сформована із застосуванням програмно-цільового методу, що відповідає сучасним вимогам бюджетного менеджменту та спрямоване на забезпечення результативності, ефективності та економності витрачання бюджетних коштів. Структура видатків свідчить про пріоритетність фінансування освіти, соціального захисту, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та економічного розвитку. Загалом видатки виконані на рівні понад 98 %, що характеризує бюджет як збалансований та стабільний. У той же час, висока частка захищених та обов'язкових видатків зменшує гнучкість бюджетної політики та обмежує можливості громади щодо фінансування проєктів розвитку.

Таким чином, результати аналізу свідчать, що механізми державного регулювання формування місцевого бюджету у Клеванській територіальній громаді функціонують ефективно, забезпечуючи стабільність бюджетного процесу, дотримання фінансової дисципліни та достатній рівень фінансової спроможності громади. Разом із тим існують резерви підвищення результативності бюджетного менеджменту, зокрема шляхом зміцнення податкової бази, активізації роботи з місцевими платниками податків, удосконалення внутрішнього фінансового контролю, розширення застосування

програмно-цільового методу та модернізації бюджетного планування відповідно до сучасних умов і викликів. Розкриті у розділі тенденції та закономірності формують підґрунтя для обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізмів державного регулювання місцевих бюджетів, що стане предметом наступного розділу дослідження.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Напрями підвищення результативності державного регулювання формування та використання місцевих бюджетів

Місцеві бюджети в Україні значно залежать від фінансових трансфертів із державного бюджету, зокрема субвенцій і дотацій, що обмежує фінансову самостійність місцевих органів влади. Така залежність створює складнощі у стабільному управлінні бюджетними ресурсами, особливо в умовах економічної нестабільності.

Це зумовлює дисбаланс між доходами та видатками місцевих бюджетів, зокрема під час кризових ситуацій, таких як війна чи економічна рецесія.

Частина доходів місцевих бюджетів переважно надходить від податків із низькою еластичністю до змін економічного середовища, наприклад, податку на доходи фізичних осіб. Водночас податки, які могли б стати основою наповнення бюджетів, зокрема податок на майно чи землю, часто неефективно адмініструються. Це створює залежність від зовнішніх чинників, таких як економічні кризи чи зміни в законодавстві, що ускладнює прогнозування доходів.

Досить часто місцеві бюджети стикаються з проблемою нераціонального використання коштів. Це пов'язано як із недостатньо ефективним управлінням бюджетними процесами, так і з відсутністю прозорих критеріїв оцінки результативності витрат. Чимало коштів витрачається на адміністративні потреби замість спрямування їх на розвиток інфраструктури чи реалізацію соціальних програм [24].

Спостерігається значний дисбаланс у розподілі бюджетних коштів між різними регіонами країни, особливо між великими містами та меншими населеними пунктами. Відсутність чітких та об'єктивних критеріїв для поділу фінансування часто призводить до ситуації, коли регіони з вищими доходами отримують більше ресурсів, тоді як менш забезпечені території стикаються з

дефіцитом. Це поглиблює регіональні диспропорції та негативно впливає на соціально-економічний розвиток окремих місцевостей.

Складнощі з прогнозуванням доходів місцевих бюджетів виникають через їхню високу залежність від загальної економічної ситуації в країні. Додатково, зміни в законодавчій базі чи запровадження нових податків можуть суттєво змінити структуру надходжень, що ускладнює довготривале планування витрат. Це особливо проблематично для фінансування інфраструктурних проєктів і виконання соціальних програм.

Багато громад не мають достатнього фінансового забезпечення для покриття своїх витрат, включно з інвестуванням у розвиток інфраструктури чи покращенням соціальних послуг. Відсутність фінансової спроможності змушує місцеву владу покладатися на державні дотації та субвенції, що робить процеси бюджетного управління менш ефективними та гнучкими.

Недосконалість механізмів формування місцевих бюджетів в Україні залишається значною перешкодою для забезпечення їхньої фінансової стійкості. Для вирішення цих проблем необхідно реформувати міжбюджетні відносини, оптимізувати структуру доходів і витрат, а також підвищити фінансову автономію органів місцевого самоврядування [25].

Оптимізація витрат є ключовим етапом для забезпечення раціонального використання бюджетних коштів і підвищення фінансової стабільності місцевих бюджетів. Вона охоплює такі підходи:

- Удосконалення управлінських процесів. Впровадження електронного управління та цифрових технологій сприяє скороченню адміністративних витрат. До прикладу, перехід на безпаперове адміністрування разом із автоматизацією фінансових процесів зменшує витрати на канцелярію та оптимізує роботу.
- Контроль за ефективністю витрат. Введення систем моніторингу й аналізу фінансових операцій допомагає виявляти нераціональне використання ресурсів. Наприклад, реалізація програм державного аудиту, як у випадку Державної

аудиторської служби України, сприяє підвищенню прозорості та ефективності використання бюджетних коштів.

- Зниження адміністративних витрат. Оптимізація роботи органів місцевої влади через скорочення зайвих функцій або підрозділів дозволяє значно економити.

Зокрема, в Івано-Франківську завдяки модернізації комунальних послуг вдалося знизити витрати на електроенергію й опалення адміністративних будівель на 15%, встановивши енергоефективне обладнання.

Важливо впроваджувати сучасні технології для зменшення споживання енергоресурсів у муніципальних будівлях. Це включає теплоізоляцію споруд, модернізацію опалювальних систем, встановлення енергоощадного освітлення та використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі або геотермальні теплові насоси.

Автоматизація адміністративних процесів за допомогою сучасних ІТ-рішень також сприяє скороченню витрат на утримання персоналу й оптимізації часу обробки запитів громадян.

Окрім оптимізації витрат, підвищення доходів є важливим фактором зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів. Для цього існують різні ефективні стратегії.

1. Коригування податкової політики: зокрема, оновлення підходів до місцевих податків, таких як податок на нерухомість або земельний податок. Доцільно розглянути можливість запровадження нових податкових зборів чи підвищення ставок існуючих податків, враховуючи потенціал регіону.

2. Покращення податкової дисципліни та протидія ухиленню від сплати податків: важливо оптимізувати процеси збору податкових надходжень і забезпечувати їхню прозорість для зменшення недобросовісної поведінки. Електронні системи обліку та контролю дозволяють знизити рівень ухилення від сплати податків.

3. Залучення інвестицій передбачає оптимізацію процедур, що сприяють притоку приватного капіталу в регіональні проекти, особливо в

інфраструктурну сферу. Місцеві органи влади можуть формувати детальні інвестиційні плани, пропонуючи перспективні можливості для бізнесу на визначених територіях.

Наприклад, в Одесі була впроваджена система онлайн-реєстрації комунальних послуг, яка сприяла підвищенню надходжень від платників податків на 20%, зменшивши можливості для ухиляння від сплати. Також варто розглянути підвищення ставки нерухомого податку, особливо для преміум-сегменту та комерційних об'єктів, що дозволить збільшити доходи бюджету.

Розширення податкової бази через залучення нових підприємств та забезпечення вищих надходжень від діючих бізнесів є ефективним способом зміцнення фінансової стабільності регіону. Крім того, диверсифікація джерел доходів допоможе знизити ризики, пов'язані з непередбаченими економічними змінами.

Місцеві органи влади мають можливість скористатися міжнародними грантами, такими як програми Європейського Союзу чи Світового банку, щоб фінансувати соціальні та інфраструктурні ініціативи. Сфери екології, енергозбереження чи розвиток транспортної інфраструктури можуть стати пріоритетними для цих коштів.

Впровадження моделі державно-приватного партнерства дає змогу реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти за рахунок залучення приватного капіталу, мінімізуючи при цьому навантаження на бюджет регіону. Додатково, проекти можуть фінансуватися через позабюджетні джерела, наприклад, емісію муніципальних облігацій або використання краудфандингових платформ для соціальних ініціатив.

Один із прикладів успішної реалізації таких підходів демонструє Київ, який залучив зовнішні кошти для реконструкції парків та створення нових зелених зон завдяки державно-приватному партнерству. Це дозволило значно зменшити витрати місцевого бюджету та водночас підвищити якість міської інфраструктури.

Зменшення залежності місцевих бюджетів від основних податків через диверсифікацію джерел доходів, зокрема шляхом запровадження нових зборів, платних послуг чи орендної плати за комунальне майно, а також отримання кредитів на пільгових умовах для реалізації критично важливих регіональних проектів, сприяє збалансованості доходів місцевих громад.

Економічна нестабільність, спричинена кризами або зовнішніми факторами, такими як війна чи пандемії, змушує місцеву владу бути готовою оперативно модифікувати бюджетні плани відповідно до нових реалій. В таких умовах необхідно створювати резерви для кризових витрат, що дозволяє гнучко реагувати на зміни економічної ситуації без значного негативного впливу на життєдіяльність громади.

При формуванні бюджетів важливо враховувати можливість корекції планів надходжень і витрат з огляду на поточні економічні передумови. Наприклад, у періоди рецесії можна посилити фінансування соціальних програм або підтримки інфраструктурних ініціатив задля стимулювання економіки. Як приклад, у Львові було створено резервний фонд для реагування на надзвичайні ситуації, що дало можливість швидко адаптуватися до викликів спричинених наслідками воєнних, забезпечуючи додаткове фінансування.

Подальше вдосконалення управління бюджетними коштами сприяє підвищенню ефективності їх використання. Перехід на електронне бюджетування дозволяє зробити процес прозорішим і виключити ризики помилок чи зловживань. Запровадження онлайн-систем звітності для громадян дає кожному можливість бачити, як саме витрачаються кошти місцевих бюджетів, забезпечуючи максимальну відкритість та довіру.

У Черкасах було запроваджено електронну систему звітності по бюджету, що дало можливість жителям стежити за кожною витратою та мати доступ до актуальної інформації щодо розподілу коштів. Такий підхід демонструє необхідність впровадження комплексних заходів для зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Покращення фінансового стану місцевих бюджетів вимагає системного підходу, який включає кілька ключових напрямів. Серед них: оптимізація витрат шляхом енергозбереження і реорганізації адміністративних процесів, підвищення податкових надходжень через реформу місцевого оподаткування, залучення інвестицій для розвитку інфраструктури та диверсифікацію джерел фінансування.

Ці заходи мають реалізовуватися місцевою владою за активної участі бізнесу та громадськості, що дозволить забезпечити як ефективність використання бюджетних коштів, так і стабільність у непростих економічних умовах. Комплексний підхід до впровадження реформ сприятиме поліпшенню фінансової стійкості місцевих бюджетів та підвищенню їх здатності адаптуватися до змін у економіці.

Важливим елементом цих змін вже стали пропозиції, інтегровані у показники дохідної частини Бюджетної декларації на середньостроковий період. Вони стосуються змін до бюджетного та податкового законодавства, зокрема щодо розподілу та збільшення доходів державного бюджету. Серед головних заходів:

- повернення зарахування до державного бюджету 4% податку на доходи фізичних осіб, який раніше спрямовувався до загального фонду бюджетів місцевих громад, за одночасного відповідного зниження нормативу відрахувань цього податку в державний бюджет;
- перенаправлення доходів із державного дорожнього фонду в загальний фонд держбюджету з поступовим відновленням фонду у 2025—2027 роках (25% у 2025 році, 50% — у 2026-му, 75% — у 2027-му);
- поступове підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби та пальне відповідно до стандартів ЄС [23].

Комплексне втілення цих заходів не лише забезпечить збалансованість і прозорість державних і місцевих фінансів, а й сприятиме підвищенню економічної стабільності в умовах постійних викликів.

Оцінку впливу зазначених заходів на доходи державного та місцевих

бюджетів подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Заходи, включені в доходи державного та
місцевих бюджетів на 2025—2027 роки**

Найменування заходу	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)
Відновлення частки податку на доходи фізичних осіб, яка зараховується до державного бюджету	-11,4	-15,9	-18,7
Поступове наближення ставок акцизу на пальне до рівня ЄС	7,4	13,3	19,3

З 2026 року місцеві бюджети будуть отримувати 60% від загальної суми податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), зібраного на їх території, за винятком ПДФО з військовослужбовців, який повністю зараховується до державного бюджету. Це стане заміною чинного нормативу 64%. За прогнозами Міністерства фінансів України, скорочення частки ПДФО на 4% призведе до втрат у місцевих бюджетах: у 2026 році — 11,4 млрд грн, у 2027 році — 15,9 млрд грн, а у 2028 році — 18,7 млрд грн. [22].

Водночас поступове збільшення ставок акцизного податку на тютюнові вироби та пальне, відповідно до норм директив ЄС, дозволить компенсувати ці втрати за рахунок додаткових надходжень до місцевих бюджетів: у 2025 році — на 7,4 млрд грн, у 2026 році — на 13,3 млрд грн, у 2027 році — на 19,3 млрд грн. Однак акцизний податок є нестабільнішим джерелом доходів порівняно з ПДФО, що може спричинити значну нерівномірність у розподілі ресурсів між місцевими бюджетами [22].

Прогнози доходів бюджету на середньостроковий період також базуються на наступних законодавчих нормах:

- направлення ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців через Податковий кодекс України до спеціального фонду державного бюджету у

розмірі 75% для більшості територій (крім Києва) і 40% для території міста Київ.

- поквартальне обчислення та сплата податку на прибуток банками за ставкою 25%.

- збереження чинного розподілу акцизного податку з пального між державним і місцевими бюджетами: 13,44% залишатимуться у бюджетах територіальних громад.

- використання диференційованих ставок рентної плати за видобування природного газу зі збереженням чинних ставок для нафти і газового конденсату.

- надходження від рентної плати за використання надр для видобування корисних копалин: 95% зараховуватимуться до державного бюджету, а 5% — до місцевих бюджетів за місцем видобування корисних копалин [23].

Таблиця 3.2

Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України (млрд грн / відсотки)

№	Найменування показників	2023 рік рік (звіт)	2024 рік рік (план)	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)
1	Доходи місцевих бюджетів*	475,3	483,5	495,6	643,1	748,5
2	Доходи державного бюджету*	2 629,6	1 768,5	2 056,0	2 398,1	2 764,5
3	Доходи зведеного бюджету (ряд. 1 + ряд.2)	3 104,9	2 252,0	2 551,6	3 041,2	3 513,0
4	Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (ряд.1 / ряд.3)	15,30%	21,50%	19,40%	21,10%	21,30%

Обсяг доходів місцевих бюджетів прогнозується на такі показники: 2025 рік — 495,6 млрд грн (зростання на 12,2 млрд грн порівняно з 2024 роком, або +2,5%);

2026 рік — 643,1 млрд грн (зростання на 147,4 млрд грн порівняно з 2025 роком, або +29,7%);

2027 рік — 748,5 млрд грн (зростання на 105,4 млрд грн порівняно з 2026 роком, або +16,4%) [23].

Прогнозована частка трансфертів із державного бюджету до місцевих бюджетів у загальному обсязі фінансових ресурсів місцевих бюджетів становитиме:

2025 рік — 27,2%;

2026 рік — 24,2%;

2027 рік — 25,5% [23].

Згідно з прогнозами Бюджетної декларації, частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті очікується на рівні:

2025 рік — 19%;

2026 рік — 21,1%;

2027 рік — 21,3% [23].

У період 2025–2027 років передбачається надання низки трансфертів із державного бюджету до місцевих бюджетів задля вирівнювання фінансової спроможності та реалізації державних програм у гуманітарній і соціальній сферах.

Прогнозується поступове зростання доходів місцевих бюджетів із 652,6 млрд грн у 2023 році до 1 005,1 млрд грн у 2027 році. Така динаміка свідчить про очікуване підвищення економічної активності, зростання надходжень та посилення фінансової спроможності місцевої влади. Загальне зростання доходів місцевих бюджетів до 2027 року може досягти 53,9%, що є значним покращенням.

Міжбюджетні трансферти від державного бюджету до місцевих прогноуються в обсязі 177,4 млрд грн у 2023 році та збільшаться до 256,6 млрд грн у 2027 році. Це свідчить про посилення фінансової підтримки з боку держави у середньо- та довгостроковій перспективі. За прогнозований період (2023–2027 роки) трансферти зростуть на 44,7%. Особливо значне збільшення

очікується у 2027 році, коли обсяги трансфертів становитимуть 256,6 млрд грн, що на 50,4 млрд грн більше у порівнянні з 2026 роком.

Попри це, частка трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів поступово зменшується: з 27,2% у 2023 році до 25,5% у 2027 році. Це свідчить про тенденцію до зниження залежності місцевих бюджетів від державної підтримки.

У той час як частка міжбюджетних трансфертів зменшується, їхня абсолютна сума продовжує зростати, що свідчить про поступове посилення фінансової автономії місцевих бюджетів, попри збільшення загального обсягу таких трансфертів. Згідно з прогнозами, до 2026 року частка трансфертів скоротиться до 24,2%. Це може бути ознакою того, що місцеві бюджети матимуть більше власних доходів, що дозволить зменшити їхню залежність від державного фінансування.

Видатки місцевих бюджетів демонструють помітне зростання: з 630,7 млрд грн у 2023 році до 978,8 млрд грн у 2027 році. Ця тенденція відображає зростання потреб у фінансуванні місцевих програм і проєктів, а також вплив інфляції та супутніх витрат. Протягом прогнозованого періоду видатки збільшуються на 55,3%, вказуючи на важливість підтримки соціальних, інфраструктурних та інших місцевих ініціатив.

Що стосується реверсної дотації, у 2025 році реверсна дотація зростає до 19 млрд грн і продовжує зростати до 26,4 млрд грн у 2027 році. Реверсні дотації відіграють важливу роль у міжбюджетних процесах, будучи механізмом перерозподілу фінансових ресурсів між державним і місцевими бюджетами. Фактично, це система, за якої частина коштів, що надходять від місцевих бюджетів до державного бюджету, повертається назад на підтримку місцевих органів влади.

Такий підхід зазвичай спрямований на коригування фінансових потоків для компенсації бюджетних дефіцитів або забезпечення більш рівномірного розподілу фінансових можливостей між територіями. Реверсні дотації можуть сигналізувати про необхідність державної підтримки задля забезпечення

збалансованого розвитку регіонів і підвищення фінансової відповідальності місцевої влади. У випадку дефіциту доходів місцевих бюджетів така підтримка сприяє вирівнюванню розриву між доходами і витратами, забезпечуючи стабільність фінансування соціальних та інфраструктурних проєктів [26].

У контексті змін економічної ситуації та адаптації до нових викликів очікується поступове збільшення доходів місцевих бюджетів. Це може бути результатом розширення міжбюджетних трансфертів, зростання податкових надходжень і відновлення економічної активності в окремих регіонах. При цьому прогнозується поступове скорочення частки трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів, що свідчить про посилення їхнього фінансового потенціалу та автономії.

Це свідчить про тенденцію до підвищення фінансової незалежності місцевих органів влади та їх здатність стабільно фінансувати місцеві програми й ініціативи без значної залежності від державної підтримки. Розширення податкової бази, зокрема завдяки залученню інвестицій, покращенню бізнес-клімату на місцевому рівні та вдосконаленню механізмів збору податків, сприятиме збільшенню автономності місцевих органів у забезпеченні власних фінансових потреб.

Передбачається, що зростання доходів місцевих бюджетів дозволить значно збільшити фінансування програм та соціальних ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя, розвиток інфраструктури, освіти, медицини та підтримку малого і середнього бізнесу. Це також створить передумови для більш гнучкої реакції на місцеві потреби, забезпечуючи адаптацію фінансування до конкретних проєктів і пріоритетних напрямів розвитку [27].

Втім, запровадження реверсних дотацій у 2025 році та можливе зростання їх обсягу може свідчити про необхідність перегляду міжбюджетних відносин і перерозподілу фінансових потоків між державним та місцевими рівнями. Це відповідає викликам, пов'язаним із нестабільною економічною ситуацією або нерівномірністю у фінансовому забезпеченні різних регіонів країни.

У випадку, якщо окремі територіальні одиниці продовжуватимуть стикатися зі складнощами у наповненні місцевих бюджетів, реверсні дотації можуть стати ефективним інструментом для вирівнювання фінансового стану та забезпечення підтримки соціальних програм на місцях. Загалом розвиток міжбюджетних відносин, зокрема за рахунок використання реверсних дотацій, демонструє не лише коригування фінансової політики, а й здатність системи державного управління адаптуватися до економічних і соціальних потреб різних територій.

3.2. Економічне обґрунтування удосконалених механізмів державного впливу у процесі формування місцевих бюджетів

Ефективність формування місцевих бюджетів значною мірою залежить від дієвості механізмів державного регулювання, які забезпечують збалансованість фінансової системи, раціональний перерозподіл ресурсів і рівні можливості для всіх територіальних громад. За умов децентралізації та підвищення фінансової автономії місцевого самоврядування виникає потреба у науково обґрунтованому удосконалєнні державних інструментів впливу, які повинні спрямовувати розвиток фінансової системи на досягнення цілей соціально-економічної стабільності.

Економічне обґрунтування таких механізмів передбачає аналіз їхньої ефективності, впливу на дохідну та видаткову базу бюджетів, оцінку їх здатності забезпечити стимулюючий ефект для розвитку територій та відповідність принципам фіскальної децентралізації.

Впровадження енергозберігаючих технологій у комунальну сферу, утеплення будівель, а також модернізація систем опалення та освітлення здатні не тільки знизити витрати на енергоресурси, але й покращити загальну енергоефективність. Такі нововведення суттєво скорочують енергетичне навантаження на місцеві бюджети, а завдяки економії на енергозбереженні, можна заощадити від 5% до 10% загальних витрат на утримання інфраструктури. Ці кошти можуть бути перенаправлені на інші важливі

соціальні та інфраструктурні потреби, що особливо актуально в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Модернізація передбачає також впровадження сучасних технологій для керування енергоспоживанням. Застосування автоматизованих систем контролю та моніторингу дає змогу оптимізувати використання енергії в режимі реального часу й мінімізувати втрати на кожному етапі її транспортування та споживання. У результаті таких заходів зменшуються витрати й одночасно поліпшується стан навколишнього середовища, що є важливою складовою сталого розвитку громад.

Дає додаткову економію ресурсів також впровадження онлайн-платформ для адміністративних послуг і автоматизація процесів. Це рішення дозволяє суттєво скоротити витрати на функціонування місцевої адміністрації, знизити рівень бюрократії та уникнути необхідності фізичної присутності громадян у державних установах. Перехід на цифровізацію покращує ефективність обслуговування населення, що в підсумку позитивно впливає на якість життя. За попередніми оцінками, такі заходи можуть зменшити адміністративні витрати на 2-5%, а зекономлені кошти спрямувати на важливі соціальні та інфраструктурні ініціативи [28].

Ще одним дієвим інструментом посилення місцевих бюджетів може стати перегляд податкової політики щодо нерухомості. Впровадження диференційованих ставок для різних категорій майна забезпечує збалансоване податкове навантаження, враховуючи специфіку економічного становища різних груп власників — від житлових будинків до комерційних об'єктів. Такий підхід потенційно може збільшити доходи місцевих бюджетів на 3-7%, дозволяючи громадам отримати додаткові ресурси для розвитку інфраструктури, реалізації соціальних програм і підвищення рівня життя громадян.

Отже, комплексне впровадження енергозбереження, цифрових рішень і ефективної податкової політики є значущими кроками для фінансової стабільності та розвитку місцевих бюджетів в умовах непростой економічної

ситуації. Здійснення цих заходів допоможе не лише скоротити витрати, але й збільшити доходи, створюючи підґрунтя для сталого розвитку територіальних громад і покращення умов життя жителів.

Перелік запропонованих вище заходів представлений у таблиці 3.3

Таблиця 3.3

**Напрямки та конкретні заходи щодо посилення фінансового стану
місцевих бюджетів**

№	Напрями	Конкретні заходи
1	Оптимізація витрат на енергоресурси та утримання інфраструктури	Впровадження енергозберігаючих технологій, утеплення будівель, модернізація систем опалення та освітлення
2	Оптимізація витрат на адміністративні потреби	Впровадження онлайн-платформ для надання адміністративних послуг, автоматизація процесів
3	Підвищення доходів місцевих бюджетів через податкову політику	Перегляд податкових ставок на нерухомість, впровадження диференційованих ставок для різних категорій нерухомості
4	Підвищення податку на нерухомість	Збільшення ставки податку на розкішні та комерційні об'єкти нерухомості
5	Оптимізація податкової політики	Розширення податкової бази через створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу
6	Залучення інвестицій у місцеву економіку	Створення інвестиційних майданчиків для презентації проектів місцевих органів влади потенційним інвесторам
7	Стимулювання розвитку місцевого бізнесу	Пропозиція податкових пільг для нових підприємств, спрощення бюрократичних процедур
8	Залучення грантів та міжнародних позик	Розробка проектів для отримання фінансування від міжнародних організацій та донорів для інфраструктурних проектів
9	Диверсифікація доходів місцевих бюджетів	Впровадження нових місцевих зборів за використання природних ресурсів, парковки, комунальні послуги

10	Залучення позик на фінансування проектів	Переговори з банками для отримання довгострокових позик під низький відсоток для реалізації місцевих проектів
11	Розвиток інфраструктури через приватно-державне партнерство	Приведення інвестицій у будівництво доріг, мостів, комунальних мереж через ПДП
12	Покращення управління комунальними підприємствами	Впровадження сучасних стандартів управління та контролю за діяльністю комунальних підприємств, створення об'єднаних компаній для зниження витрат
13	Створення і розвиток місцевих фондових ринків	Формування платформ для залучення приватного капіталу в інфраструктурні проекти (наприклад, через випуск місцевих облігацій)

Збільшення податкової ставки на розкішні та комерційні об'єкти нерухомості має потенціал стати ефективним інструментом для підвищення доходів місцевих бюджетів. Підвищення ставок для елітної житлової нерухомості, комерційних приміщень та інших об'єктів класу «люкс» може забезпечити притік додаткових фінансових ресурсів до регіональних бюджетів. Очікується, що такі заходи здатні збільшити надходження від податку на нерухомість на 5–8%, створюючи можливості для реалізації значущих місцевих проектів, таких як покращення інфраструктури, забезпечення соціальних послуг або підтримка пріоритетних напрямків розвитку громад.

Водночас важливим аспектом зміцнення фінансової бази місцевих органів влади є розширення податкової бази. Для цього необхідно створювати сприятливі умови для малого та середнього бізнесу, а також стимулювати підприємства до добровільної сплати податків. Спрощення податкових процедур, зниження фіскального навантаження на малі підприємства й залучення нових суб'єктів господарювання до оподаткування можуть збільшити бюджетні надходження на 2–4%. Це сприятиме фінансовій

стабільності регіонів та створить передумови для економічного розвитку, водночас забезпечуючи якісні послуги для населення.

Іншою ключовою ініціативою є створення інвестиційних платформ і активізація місцевих органів влади у представництві інвестиційних проектів потенційним партнерам. Реалізація таких ініціатив дозволить залучати новий капітал у розвиток місцевої економіки. Це сприятиме модернізації інфраструктури, підвищенню конкурентоспроможності підприємств і створенню нових робочих місць. Завдяки цим заходам очікується збільшення обсягів інвестицій на 10–15%, що забезпечить довготривалий розвиток інфраструктурних проектів.

Окремим важелем стимулювання економічного зростання є впровадження податкових пільг для нових підприємств і спрощення бюрократичних процедур. Такі кроки сприятимуть створенню нових бізнесів у регіонах, активізації економічної діяльності та збільшенню місцевих бюджетних надходжень на 5–8%. Полегшення процесу реєстрації бізнесу та використання податкових заохочень для стартапів і малих підприємств істотно підтримають розвиток підприємницької активності, яка відіграє ключову роль у сталому економічному розвитку громад.

Додатковим джерелом фінансування можуть стати міжнародні гранти та позики. Розроблення якісних проектів у співпраці з донорськими організаціями дасть змогу регіонам отримувати фінансову підтримку для модернізації важливої інфраструктури, включно з дорогами, системами водопостачання і водовідведення, а також програмами збереження природних ресурсів. Очікуваний економічний ефект від таких ініціатив може становити 2–6% додаткових коштів у вигляді міжнародної допомоги.

Введення нових зборів на місцевому рівні також сприятиме зростанню надходжень до бюджету. Наприклад, плата за використання природних ресурсів, паркування чи екологічні збори може забезпечити 3–5% додаткового доходу. Завдяки цьому органи місцевого самоврядування зможуть ефективніше

розподіляти ресурси на підтримку інфраструктури та надання якісних послуг населенню.

Переговори з банківськими установами щодо отримання довгострокових кредитів за низькими ставками можуть перетворитися на ефективний механізм для фінансування місцевих проектів. Це не лише сприяє зниженню витрат на обслуговування боргу, але й допомагає оптимізувати фінансові ресурси місцевої влади. Економічні вигоди від такого підходу прогножуються в межах 1-3% зменшення фінансових витрат, що відкриває можливість для перенаправлення зекономлених коштів на реалізацію інших важливих ініціатив.

Інвестування у будівництво доріг, мостів та комунальних мереж через механізм приватно-державного партнерства є ключовим засобом для розвитку інфраструктури. Цей підхід забезпечує необхідне фінансування великих проектів без надмірного навантаження на місцеві бюджети. Очікуване зростання обсягу інвестицій у регіональні інфраструктурні ініціативи через ПДП може досягати 8-12%, що стане істотним поштовхом для удосконалення місцевої інфраструктури та покращення умов життя населення.

Запровадження сучасних стандартів управління та створення об'єднаних комунальних підприємств – це крок до ефективнішого використання бюджетних ресурсів. Завдяки оптимізації управлінських процесів і усуненню дублюючих функцій можна досягти економії на рівні 5-10% витрат на підтримку комунальної інфраструктури. Такі зміни позитивно вплинуть на ефективність розподілу коштів у бюджеті.

Додаткові ресурси для фінансування інфраструктурних проектів можна залучити через випуск місцевих облігацій або використання інших фінансових інструментів. Це забезпечить органам влади додаткові доходи, які можуть спрямовуватися на модернізацію важливих об'єктів інфраструктури. Приблизний економічний ефект від цієї ініціативи становить 2-4% приросту доходів до місцевих бюджетів, що стимулюватиме стабільний економічний розвиток регіону. Проте остаточні оцінки залежать від конкретних умов і

потреб окремих проектів, тому детальні розрахунки мають виконуватися для кожного випадку окремо.

Економічне обґрунтування доцільності удосконалення механізмів формування та використання бюджету Клеванської селищної територіальної громади базується на необхідності зміцнення фінансової спроможності громади, підвищення рівня самодостатності місцевого бюджету та забезпечення стабільного фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку.

Ключовим напрямом удосконалення механізмів формування бюджету громади є розширення та диверсифікація доходної бази за рахунок підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів, зокрема податку на нерухоме майно, єдиного податку та плати за землю. Актуалізація нормативної грошової оцінки земель, уточнення бази оподаткування та посилення контролю за повнотою надходжень створюють передумови для зростання власних доходів бюджету без підвищення податкового навантаження на населення. Використання цифрових аналітичних інструментів YC.Market та системи «Боржники громад» у процесі формування та виконання бюджету Клеванської селищної територіальної громади

У сучасних умовах цифрової трансформації публічних фінансів особливого значення набуває впровадження аналітичних інформаційних систем, що забезпечують підвищення ефективності бюджетного планування та контролю за надходженнями до місцевих бюджетів. Для Клеванської селищної територіальної громади перспективним напрямом удосконалення бюджетного процесу є використання платформи YC.Market та інформаційної системи «Боржники громад», які дозволяють підвищити якість управлінських рішень у сфері місцевих фінансів.

Аналітична платформа YC.Market забезпечує доступ до структурованої інформації про суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території громади. Застосування даного інструменту дає змогу органам місцевого самоврядування Клеванської громади здійснювати аналіз кількості

підприємств, їх організаційно-правових форм, видів економічної діяльності, рівня фінансової активності та потенціалу розвитку. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для більш обґрунтованого прогнозування надходжень від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та інших місцевих податкових платежів.

Використання YC.Market у бюджетному плануванні дозволяє виявляти приховані резерви зростання доходів, зокрема за рахунок ідентифікації суб'єктів господарювання, які фактично здійснюють діяльність на території громади, але не повною мірою відображені в податковому обліку. Крім того, аналітичні дані платформи можуть використовуватися для оцінки впливу підприємницької діяльності на соціально-економічний розвиток громади та формування програм підтримки малого й середнього бізнесу.

Система «Боржники громад» є ефективним інструментом контролю за станом податкової заборгованості до місцевого бюджету. Її застосування в Клеванській селищній територіальній громаді дозволяє формувати актуальні реєстри боржників за місцевими податками і зборами, орендною платою за землю та іншими обов'язковими платежами. Система забезпечує можливість аналізу структури боргу, динаміки його змін та причин виникнення прострочених зобов'язань.

Інструмент «Боржники громади», який автоматично ідентифікує податкових боржників у вашій громаді, включаючи компанії та індивідуальних підприємців. Він також знаходить доступну контактну інформацію для полегшення подальшої роботи та комунікації. Ця функція дає можливість місцевим органам влади відшкодувати втрачені доходи та підвищити ефективність бюджету.

Практичне використання системи «Боржники громад» сприяє підвищенню платіжної дисципліни платників податків, зменшенню обсягів податкової заборгованості та збільшенню фактичних надходжень до бюджету громади. Наявність централізованої бази даних дозволяє органам місцевого самоврядування здійснювати адресну роботу з боржниками, застосовувати

превентивні заходи та планувати відповідні управлінські рішення з урахуванням фінансових ризиків.

Інтеграція аналітичних можливостей YC.Market та системи «Боржники громад» у бюджетний процес Клеванської селищної територіальної громади забезпечує комплексний підхід до управління доходною частиною бюджету. Поєднання аналітики економічної активності та контролю за заборгованістю створює умови для підвищення точності бюджетних прогнозів, збільшення частки власних доходів та зміцнення фінансової стійкості громади.

Таким чином, використання цифрових інструментів YC.Market та «Боржники громад» є важливим напрямом удосконалення механізмів формування та виконання бюджету Клеванської селищної територіальної громади, що відповідає сучасним тенденціям цифровізації публічних фінансів і сприяє реалізації принципів прозорості, ефективності та результативності бюджетного процесу.

Економічна доцільність використання цифрових інструментів підтверджується прогнозними розрахунками, наведеними в таблиці 3.4, відповідно до яких очікується зростання доходів бюджету Клеванської селищної територіальної громади на 8% при одночасному збереженні контрольованого рівня видатків

Таблиця 3.4

Прогнозований економічний ефект по Клеванській територіальній громаді

(тис.грн.)

Показники виконання	2024 рік (січень-жовтень)	2025 рік (січень-жовтень)	Темпи росту
Доходи	162007,3	185634,9	23627,6 (114,5%)
Видатки	154488,4	171331,9	16843,4 (110,9%)
Кредитування	-	-	-
Дефіцит(-) Профіцит (+)	7518,8	14303,0	6784,1

Важливим елементом удосконалення механізмів формування бюджету є стимулювання підприємницької діяльності на території Клеванської громади. Розвиток малого та середнього бізнесу, підтримка інвестиційних ініціатив і створення нових робочих місць сприяють зростанню надходжень від податку на доходи фізичних осіб, який традиційно формує значну частку доходів місцевих бюджетів. У середньостроковій перспективі це забезпечує більш прогнозований та стабільний характер бюджетних надходжень.

Удосконалення механізмів використання бюджетних коштів у Клеванській селищній територіальній громаді передбачає переорієнтацію видаткової частини бюджету на фінансування програм розвитку, що мають мультиплікативний економічний ефект. Зокрема, йдеться про інвестиції у розвиток соціальної інфраструктури, житлово-комунального господарства, благоустрій територій, енергоефективні заходи та підтримку місцевих соціально значущих проєктів.

Запровадження програмно-цільового методу планування бюджету на рівні громади дозволяє підвищити результативність використання бюджетних ресурсів за рахунок чіткого визначення цілей, показників ефективності та очікуваних результатів. Це сприяє прозорості бюджетного процесу та підвищує відповідальність головних розпорядників коштів за досягнення запланованих соціально-економічних ефектів.

Таким чином, удосконалення механізмів формування та використання бюджету Клеванської селищної територіальної громади є економічно обґрунтованим і спрямованим на підвищення фінансової стійкості громади, зростання її інвестиційної привабливості та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації.

3.3. Організаційно-управлінські заходи щодо підвищення ефективності державного регулювання формування місцевого бюджету

Ефективність державного регулювання формування місцевих бюджетів значною мірою визначається якістю організаційно-управлінських механізмів,

що забезпечують реалізацію фінансової політики держави на місцевому рівні. В умовах поглиблення децентралізації, воєнних викликів та необхідності адаптації фінансової системи до кризових явищ, громади стикаються з потребою у підвищенні власної управлінської спроможності. Це актуалізує впровадження нових інструментів організаційного, правового, структурного та кадрового характеру, які сприятимуть зміцненню фінансової автономії та підвищенню результативності бюджетної політики.

Удосконалення системи стратегічного та середньострокового фінансового планування

Одним із ключових напрямів вдосконалення є розвиток комплексного стратегічного бюджетного планування. Це передбачає узгодження між стратегічними документами громади (Стратегією розвитку, Планом відновлення, Програмами соціально-економічного розвитку) та фінансовими можливостями бюджету.

Важливим аспектом є створення системи середньострокового прогнозування, яка має:

- базуватися на макроекономічних показниках та прогнозах Міністерства фінансів України;
- враховувати демографічні тенденції, ринок праці та податковий потенціал населення;
- визначати можливі резерви зростання доходів місцевого бюджету;
- містити оцінку ризиків недоотримання доходів і сценарії реагування.

Наявність середньострокового фінансового плану дозволить громадам більш раціонально розподіляти свої ресурси та формувати реалістичний бюджет розвитку.

Оптимізація управління бюджетними програмами та підвищення ефективності ПЦМ

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) залишається важливим інструментом підвищення результативності місцевих бюджетів, однак потребує суттєвого удосконалення в частині:

- розроблення об'єктивних результативних показників;
- застосування методів аналізу витрат та вигід для оцінки ефективності програм;
- проведення щорічного аудитного аналізу реалізації бюджетних програм;
- застосування методик оцінки економічного ефекту від кожної програми;
- підвищення відповідальності керівників розпорядників коштів за виконання програм.

Важливою є розробка державою стандартів оцінки ефективності програм, що дозволить уніфікувати підходи громад до програмного бюджетування.

Підвищення прозорості, підзвітності та відкритості бюджетного процесу

Прозорість бюджетного процесу є також складовою системи превенції корупційних ризиків та формування довіри громадян до органів влади.

До ключових заходів належать:

- створення інтерактивних бюджетних платформ, які в реальному часі відображають дохідну та видаткову частину бюджету;
- запровадження практики «бюджету для громадян» — спрощеного пояснення структури бюджету;
- публікація переліку всіх закупівель і підрядників на єдиних ресурсах;
- обов'язкове проведення звітних зустрічей посадових осіб перед громадою.

У міжнародній практиці такі інструменти дозволяють суттєво підвищити якість бюджетного адміністрування та сприяти запобіганню фінансових порушень.

Цифровізація бюджетного процесу та розвиток фінансових інформаційних систем

Цифрова трансформація є фундаментальним напрямом удосконалення бюджетного управління. Її ключовими завданнями є забезпечення точності даних, оперативності та інтегрованості фінансових операцій.

До основних заходів цифровізації належать:

- впровадження електронних систем планування бюджету та внутрішнього контролю;
- створення електронних реєстрів нерухомості, землі, платників податків;
- інтеграція місцевих інформаційних систем із державними цифровими платформами;
- впровадження автоматичних сервісів нагадування, генерації звітності та аналітичних дашбордів;
- використання технологій Big Data для прогнозування дохідної частини бюджету.

Результатом впровадження цифрових рішень є скорочення витрат часу, мінімізація помилок та підвищення прозорості фінансових операцій.

Професіоналізація кадрового потенціалу в сфері бюджетного управління

Компетентність працівників фінансових і економічних підрозділів є ключовим фактором ефективного державного регулювання. Для її підвищення необхідно:

- проводити системні тренінги та навчальні програми з питань фінансового прогнозування та ПЦМ;
- запровадити внутрішні школи професійного розвитку для працівників міських і селищних рад;
- забезпечити стажування спеціалістів у провідних громадах України та зарубіжних органах місцевого самоврядування;
- використовувати механізм кадрового резерву.

Важливим є залучення зовнішніх експертів та науковців до оцінки ефективності бюджетних рішень громади.

Розширення участі громадськості у прийнятті бюджетних рішень

Важливою складовою розвитку демократичних процедур є участь населення у бюджетному процесі. Партисипація сприяє:

- формуванню реальних пріоритетів розвитку громади;
- підвищенню відповідальності влади;
- виявленню проблемних сфер, які потребують додаткових ресурсів.

З метою розширення громадської участі необхідно:

- збільшити фінансування громадського бюджету;
- забезпечити доступ громадян до інструментів участі через онлайн-платформи;
- створити дорадчі громадські ради при виконавчих органах;
- запровадити практику оцінки впливу рішень органів влади на інтереси громади.

Інституційна оптимізація та удосконалення управлінських структур

До ключових організаційних заходів належать також:

- оптимізація структур місцевих фінансових та економічних управлінь;
- впровадження механізмів внутрішнього контролю та аудитів;
- оновлення регламентів бюджетного планування;
- створення внутрішніх аналітичних центрів при громадах;
- залучення експертних і дослідницьких установ до розроблення стратегії бюджету.

Удосконалення організаційних структур сприятиме підвищенню ефективності бюджетного процесу й адаптації громади до зовнішніх викликів.

8. Посилення міжмуніципальної та міжвідомчої координації

Ефективне формування та використання місцевих бюджетів потребує тісної взаємодії між громадами, державними органами та інституціями розвитку.

Пріоритетними є такі механізми:

- створення міжмуніципальних проєктів та спільних фінансових інструментів;
- обмін кращими практиками;
- співпраця у сфері залучення інвестицій;
- створення міжмуніципальних фінансових фондів;
- координація з Міністерством фінансів та обласними військовими адміністраціями.

Синергія дозволяє розширити можливості громад та підвищити результативність державного регулювання бюджету.

Висновок до 3 розділу

Проведене дослідження у межах Розділу 3 показало, що удосконалення державного регулювання формування місцевих бюджетів є ключовою передумовою зміцнення фінансової стійкості територіальних громад та забезпечення їх здатності ефективно виконувати власні та делеговані повноваження. Аналіз сучасних проблем, механізмів та перспектив розвитку фінансового забезпечення громад у контексті децентралізації та економічних викликів дозволив визначити комплекс пріоритетних напрямів покращення бюджетного управління.

У підрозділі 3.1 встановлено, що місцеві бюджети в Україні продовжують демонструвати високу залежність від трансфертів із державного бюджету, що обмежує їхню фінансову самостійність та ускладнює прогнозування доходів, особливо в умовах воєнних дій та економічної нестабільності. Суттєвими проблемами залишаються недостатня диверсифікація доходів, низька ефективність адміністрування місцевих податків, нерівномірність розподілу бюджетних ресурсів між регіонами та нераціональне використання коштів. Водночас є очевидним, що подолання цих проблем потребує комплексного реформування міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державного контролю та впровадження структурних змін у системі місцевих фінансів.

У підрозділі 3.2 охарактеризовано економічний ефект від впровадження нових підходів до державного регулювання та управління місцевими бюджетами. Обґрунтовано, що енергозбереження, цифровізація адміністративних послуг, модернізація бюджетних процесів та удосконалення місцевої податкової політики здатні суттєво скоротити витрати та створити додаткові можливості для наповнення бюджету. Так, впровадження енергозберігаючих технологій може забезпечити економію ресурсів на рівні 5–10%, а податкові заходи – збільшення доходів на 3–7% або більше залежно від структури майнового фонду території. Економічні розрахунки, наведені у розділі, демонструють, що реалізація зазначених заходів може змінити

бюджетну динаміку окремих територій від дефіциту до профіциту, що свідчить про значний потенціал удосконалених механізмів бюджетного управління.

У підрозділі 3.3 розкрито організаційно-управлінські механізми, які здатні підвищити ефективність державної фінансової політики на місцевому рівні. У центрі уваги – стратегічне та середньострокове бюджетне планування, впровадження якісного програмно-цільового методу, підвищення прозорості та цифровізація бюджетного процесу. Значну роль відіграє професіоналізація кадрів, оптимізація управлінських структур, посилення громадської участі та налагодження міжмуніципальної взаємодії. Ці інструменти формують сучасну модель державного регулювання, яка ґрунтується на відкритості, підзвітності та результативності.

Загалом результати аналізу доводять, що формування фінансово спроможних громад залежить від здатності поєднати державні регуляторні механізми з модернізованими інструментами місцевого бюджетного менеджменту. Удосконалення бюджетної політики потребує збалансованого підходу, що охоплює як реформування правових та економічних механізмів, так і підвищення управлінської культури та розвиток інституційної спроможності місцевого самоврядування.

Таким чином, у Розділі 3 обґрунтовано, що комплексне впровадження економічних, організаційних та правових інновацій у сфері бюджетного управління дозволить зміцнити фінансову автономію громад, підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів, зменшити залежність від міжбюджетних трансфертів та забезпечити стає соціально-економічне зростання територій. Запропоновані напрями вдосконалення становлять практичне підґрунтя для подальшої реалізації фінансової децентралізації та розвитку публічного управління в Україні.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проведено комплексне дослідження теоретичних засад, сучасного стану та практичних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів в Україні на прикладі Клеванської територіальної громади. Отримані результати дозволяють сформулювати узагальнені висновки та визначити ключові напрями подальшого розвитку бюджетної системи на місцевому рівні. Досліджувані дані уможливили сформулювати такі висновки:

1. Проаналізовано процес утворення та функціонування фінансових органів територіальних громад. Визначено, що управління фінансами територіальної громади становить послідовну, цілеспрямовану, систематичну діяльність суб'єктів з управління й організації фінансовими відносинами, грошовими потоками та грошовими фондами на конкретній території, розташованій у межах кількох населених пунктів із єдиним адміністративним центром.

Децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування є однією з найбільш визначальних реформ з часів української незалежності. Саме фінансовий аспект є одним із найсуттєвіших, від якого, у великій мірі, залежить успішність функціонування територіальних громад.

Результатом реформи стало підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів. Спроможні громади показують високі і динамічні темпи приросту власних доходів. У частині використання коштів увага акцентується на необхідності формування найбільш оптимальної структури бюджетних видатків, створенні ефективного не надто чисельного управлінського апарату, здійсненні постійного аналізу витрачання бюджетних коштів і упередженні випадків їх нераціонального витрачання.

2. Розкрито сутність механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів, їхню структуру, принципи та функціональне призначення. Доведено, що механізми державного регулювання є багаторівневою системою, що включає правові, організаційні, фінансові, економічні та інформаційні інструменти впливу. Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання місцевих бюджетів та зарубіжний досвід управління місцевими фінансами, що засвідчив ефективність таких напрямів, як фіскальна децентралізація, результативне бюджетування, прозорість фінансових рішень і цифровізація бюджетних процесів.

3. Узагальнено міжнародний досвід управління місцевими фінансами. З'ясовано, що повноваження органів місцевого самоврядування європейських держав, які ґрунтуються на принципі субсидіарності, тобто розподілені таким чином, щоб максимально наблизити надання публічних послуг до їх споживача, а орган, що приймає рішення, до тієї проблеми, яку він вирішує. В Європейських країнах на кожному рівні самоврядування за бюджетні питання відповідають представницькі органи місцевого самоврядування та виконавчі органи місцевого самоврядування. В усіх оглянутих країнах існують процедури внутрішнього аудиту, який проводять ревізійні комісії створені відповідно місцевими радами, як у прикладах Польщі та Естонії та Чехії або контролером, що призначається радою як у Словаччині.

4. Здійснено поглиблений аналіз правового, організаційного та фінансового механізмів формування місцевого бюджету Клеванської територіальної громади. Досліджено структуру доходів та видатків бюджету, особливості міжбюджетних трансфертів, рівень фінансової самостійності та стійкості громади. Встановлено, що найбільшу частку доходів громади становить ПДФО, місцеві податки та збори, а також цільові субвенції з державного бюджету. Видаткова частина сформована відповідно до програмно-цільового методу та орієнтована на фінансування освіти, соціального захисту, охорони здоров'я й комунальної інфраструктури. Незважаючи на позитивні тенденції, виявлено проблеми: значна залежність від трансфертів, обмежена

гнучкість видаткової частини, нерівномірність податкового навантаження, потреба в модернізації бюджетного менеджменту.

5. Запропоновано практичні напрями підвищення ефективності державного регулювання формування місцевих бюджетів, серед яких: удосконалення податкової політики на місцевому рівні; посилення адміністрування місцевих податків; розширення інвестиційної та грантової діяльності; оптимізація видаткової частини бюджету через аудит ефективності та впровадження інструментів результативного бюджетування; цифровізація бюджетних процесів; зміцнення фінансової автономії громади; запровадження бюджетної дорожньої карти розвитку. Запропоновані заходи мають комплексний, практично спрямований характер та здатні забезпечити зростання доходів місцевого бюджету, підвищення прозорості управління, зменшення фінансових ризиків та покращення якості надання публічних послуг.

Загалом результати дослідження доводять, що ефективне функціонування місцевих бюджетів потребує не лише стабільної нормативно-правової бази, а й системного впровадження дієвих механізмів державного регулювання, спрямованих на посилення фінансової спроможності громад. Зміцнення бюджетного потенціалу громад можливе за умови подальшої децентралізації, розширення місцевих джерел доходів, формування прозорості податкової політики, вдосконалення міжбюджетних відносин, підвищення якості фінансового менеджменту та активного залучення інвестицій.

Проведене дослідження підтверджує, що впровадження запропонованих заходів забезпечить підвищення результативності механізмів державного регулювання формування місцевих бюджетів, сприятиме зміцненню фінансової автономії територіальних громад та створить умови для їх сталого соціально-економічного розвитку.

Список використаної літератури

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2025).
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року № 2456-У1-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2025).
4. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2023–2024 роки. <https://mof.gov.ua/storage/files>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 року № 228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» (зі змінами) <https://zakon.rada.gov.ua/go/228-2002-%D0%BF> (дата звернення: 17.10.2025)
6. Наказ Міністерства фінансів України №938 від 23 серпня 2012 року (зі змінами) «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1569-12>
8. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України : підручник для студ. вищ. навч. закладів. К.: Центр навчальної літератури. 2004 . 539 с.
9. Організація місцевого самоврядування Чехії в світлі положень Європейської хартії місцевого самоврядування А. С. Чиркін (2015) <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/Chyrkin11.pdf>
10. Козлов Д. Дерев'яно Ю. Фінансовий стан місцевих громад: порівняльне дослідження України та Чеської Республіки <https://eb-journals.rtu.lv/eb/article/view/eb-2021-0011>
11. Міністерство фінансів Естонської Республіки. Система місцевих бюджетів Естонії: структура доходів, видатки та фінансова автономія муніципалітетів. Таллінн: Ministry of Finance of Estonia, 2021. 64 с.

12. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Місцеві публічні фінанси та фіскальна децентралізація в Естонії. Париж: OECD Publishing, 2020. 52 с.
13. Міністерство фінансів Республіки Польща. Місцеві фінанси Польщі: система формування доходів, видатки та бюджетна політика гмін. – Варшава: Ministry of Finance of Poland, 2021. 72 с.
14. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Фіскальна децентралізація та розвиток місцевих бюджетів у Польщі. Париж: OECD Publishing, 2020. 68 с.
15. Положення про фінансовий відділ Клеванської селищної ради: Рішення сесії Клеванської селищної ради від 21.12.2023 №1175 <https://klevanska-gromada.gov.ua/docs/1570729>
16. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів. Фінанси України. 2013. № 4. С. 24–37. <https://library.ztu.edu.ua/doccard.php/37835>
17. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004 <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/108701fb-db0b-4f8a-b41a-1e0bd1e06af5/content>
18. 51 Радіонов Ю.Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. Економіка України. 2023. № 1. С. 20-43.
19. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. К.:Центр навч. л-ри, 2005. 560с.
20. Єфремов І.І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення. Форум права. 2009. №1. С. 157-161.
21. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2024).
22. 2025-2027 Децентралізація. Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на роки: експертні висновки URL: <https://decentralization.ua/news/18395#:~:text=Відповідно%20до%20прогнозів%20у%202025,році%20–%2021%2C3%25>

23. Бюджетна декларація на 2025-2027 роки: Постанова КМУ від 28 червня 2024 р. № 751 URL:
https://mof.gov.ua/storage/files/2_%20Бюджетна%20декларація%20на%202025%202027%20роки.pdf
24. Крамаренко І. С., Крамаренко І. С. Стан інвестиційної діяльності України в умовах економічної нестабільності. *Економіка і суспільство*. 2016. №2. С. 107-113.
25. Дяченко С. А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С.63-69.
http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2021/13.pdf
26. Паска І.В. Механізми формування місцевих бюджетів в Україні та шляхи їх удосконалення. 2023. 94 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/61888>
27. Західна О., Бундз, Н. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12 (112). С. 84-91.
28. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі: Збірник наукових праць*. 2023. Випуск 1(1). С. 14-20.
29. Стратегію розвитку Клеванської територіальної громади на період до 2027 року: Рішення сесії селищної ради № 1439 від 21.11.2024 <https://klevanska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-klevanskoi-tg-09-40-59-06-08-2024>
30. Ватаманюк-Зелінська У. З., Штундер І. М., Гаврилюк С. О. Тенденції 43. формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4-2022. С. 60-67.
31. Мартинова Л. Б., Маршук Л. М. Міжнародний досвід наповнення місцевих бюджетів та можливості його впровадження в Україні. *Регіональна бізнес економіка та управління*. 2023. № 2 (62). С. 91-97.
<http://sel.vtei.edu.ua/repository/card.php?id=28266>

32. Голинський Ю., Нурієва В. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41>
33. Бугіль С. Я. Фінансова стійкість та безпека місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. №1. С.55-60.
34. Крук О.М. Якісна оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. 2011. № 3 (24). С. 133-135.
35. Загірняк Д., Глухова В., Кравченко Х. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>.
36. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм [Електронний ресурс] : наказ: [прийнято Міністерством фінансів 17 трав.2011 р № 608] : офіц. текст : станом на 12.01.2012 // Офіційний сайт ВРУ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text> 18.10.2025)
37. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів [Електронний ресурс] : наказ: [прийнято Міністерством фінансів 23 серп. 2012 р № 938] : офіц. текст : станом на 05.10.2023 // Офіційний сайт ВРУ (дата звернення: 18.10.2025)
38. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 15 груд. 2010 р. № 1132] : офіц. текст : станом на 29.01.2021// Офіційний сайт ВРУ Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010 %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010%D0%BF#Text) (дата звернення: 18.10.2025)
39. Про затвердження Порядку покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 31 бер. 2021 р.] : офіц. текст : станом на 31.03.2021 // Офіційний сайт ВРУ 75 Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2021 %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2021%D0%BF#Text) (дата звернення: 18.10.2025)

40. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ [Електронний ресурс] : постанова: [прийнято Кабінетом міністрів 28 лют. 2002 р.] : офіц. текст : станом на 07.11.2023 // Офіційний сайт ВРУ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2025)
41. Європейська хартія місцевого самоврядування 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ВРУ. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 18.10.2025)
42. Черевань І. В., Бородін Б. М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. Наукові перспективи, 2023. № 1(31). С. 190-199.
43. Тимошенко М. В. Бюджетна політика України в умовах невизначеності та протидії геополітичним викликам. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: економічна. Серія: юридична. 2023. Вип. 37. С. 148-154.
44. Самойленко К. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: проблеми та перспективи // *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 25-39.
45. Мельник О., Коцюба О. Аналіз доходів місцевих бюджетів та їх вплив на економічний розвиток громад // *Економіка та держава*. 2023. № 2. С. 45-52.
46. Романенко О. Міжбюджетні відносини в Україні: стан та шляхи реформування // *Державне управління*. 2021. № 3. С. 11-18.
47. Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Особливості публічного управління та адміністрування : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2019. 254 с.
48. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. URL: <http://kyiv.fpsu.org.ua/index.php/sotsialnyi-dialoh/uhody-prospivpratsiu/240-zarubizhnij-dosvid-provedennya-etsentralizatsijn-ikh-reform>
49. Давиденко С. Європейські уроки децентралізації влади: різні підходи держави та органів місцевого самоврядування до адміністративної реформи. *Економічний часопис*. 2018. № 1-2. С. 49-51.

50. Єрошкіна О. О. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів. Полтава, 2018. С. 40–42.
51. Вирівнювання: європейська практика та її прийнятність в Україні URL: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAA&url>
52. Дорош В. Ю. Європейські імперативи вирівнювання фінансових дисбалансів територій. Економічний форум. 2018. №2
53. Овчаренко Т. Моделювання ефективної фінансової діяльності органів місцевого самоврядування отг в умовах децентралізації : навчальний посібник. Київ : Національний проект децентралізація, 2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/567/3.pdf>
54. Чугунов О. І. Напрями формування місцевих бюджетів в умовах економічних перетворень. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 15. С. 63– 69
55. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (зі змін. і допов.). Офіц. текст. Київ : Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 21.10.2025)
56. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09 листопада 2023 р. № 3460-IX. Офіц. текст. Київ : Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20> (дата звернення: 21.10.2025)
57. Костовська В. А. Зарубіжний досвід зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування та можливості трансформації його в українську практику. Міжнародна економічна політика. 2018. №2. С.50-65.